

22587

Д-р СТЕПАН РІПЕЦЬКИЙ

ЛИСТОПАД 1918 РОКУ

ЛИСТОПАДОВИЙ ЗРИВ, УКРАЇНСЬКІ СІЧОВІ СТРІЛЬЦІ,
ПОЛКОВНИК ДМИТРО ВІТОВСЬКИЙ — В КРИВОМУ
ДЗЕРКАЛІ СПОМИНІВ ЛОНГИНА ЦЕГЕЛЬСЬКОГО

Видання і наклад
Братства Українських Січових Стрільців
Ню Йорк — Дітройт, 1961.

Д-р СТЕПАН РІПЕЦЬКИЙ

ЛИСТОПАД 1918 РОКУ

ЛИСТОПАДОВИЙ ЗРИВ, УКРАЇНСЬКІ СІЧОВІ СТРІЛЬЦІ,
ПОЛКОВНИК ДМИТРО ВІТОВСЬКИЙ — В КРИВОМУ
ДЗЕРКАЛІ СПОМИНІВ ЛОНГИНА ЦЕГЕЛЬСЬКОГО

diasporiana.org.ua

УКРАЇНСЬКИЙ МУЗЕЙ-АРХІВ.

Клівленд.

Гол. Інв. Ч. 22587
Вібл. Ети. Нум. Світ. Архів. Мист.

Видання і наклад

Братства Українських Січових Стрільців

Нью Йорк — Дітройт, 1961.

ВСТУПНЕ СЛОВО

Після появи у філядельфійськiм щоденнику „Америка“, в осeнi 1959 року, перших частин споминiв Лонгіна Цегельського п. заг. „Вiд легенди до правди“, в нашiй пресi була опублiкована нотатка такого змiсту:

„Заява Головної Ради Братства УСС з дня 30. листопада 1959 р. в справi знеславлення пам'яти Державного Секретаря Вiйськових Справ ЗУНР, полковника Дмитра Вiтовського i доброго iмени Українського Сiчового Стрiлцтва. Головна Рада Братства УСС подає цим до вiдома, що до спогадiв д-ра Лонгіна Цегельського, друкованих у фейлетонах „Америци“, вона займе становище пiсля закінчення друку фейлетонiв“.

У виконаннi цiei своei постанови, Головна Рада Братства УСС видає отсю публiкацiю члена Головної Ради, д-ра Степана Рiпецького.

Нью Йорк, 20. листопада 1960 р.

Головна Рада Братства УСС

**"Все минеться — одна правда зостанеться"
Із перлин нашої народної мудрости.**

I. Історичне джерело чи вибух непогамованої пристрасти

Від грудня до квітня 1959/60 рр. друкувались у філядельфійським щоденнику "Америка" спомини Лонгіна Цегельського, кол. галицького політика і парламентариста, державного секретаря і посла ЗО УНР в США, прихильника гетьманської партії і вкінці начального редактора католицького щоденника "Америка" у Філядельфії. Заголовок цих споминів звучить: "Від легенд до правди. Уривки зі споминів про події в Україні, звязані з Першим Листопадом 1918 р.". Ці уривки зі споминів — як заявляє редакція — були писані автором при нагоді таких чи інших роковин та були вже давніше друковані в тому ж щоденнику як газетні статті.

Однак редакція не схотіла подати, в яких числах її часопису і коли ці статті були помішувані, хоч повинна була це зробити хоч би з бібліографічного обов'язку. Порівнюючи деякі давніше друковані в тім же часописі статті Лонгіна Цегельського, писані на ті ж самі теми, із тепер друкowanими споминами, ми бачимо поважні різниці між ними, зміновані фактичні твердження та подані нові суперечні факти, які в попередніх статтях були зовсім інакше представлені. Але про це буде мова пізніше.

Редакція "Америки" попередила ці спомини своїм вступним словом, в якому вона рекламує "велику правдомовність" автора споминів, яка — мовляв — робить ці спомини "цінними з історичного боку". Постає питання: пощо ж було величати цю особливу прикмету автора, якого наше громадянство досить добре знало, та якого характер і правдомовність мало нагоду пізнати впродовж багатьох років на батьківщині, а особливо тут в США. Мабуть редакція "Америки" хотіла в той спосіб уже заздалегідь засугерувати своїм незорієнтованим читачам більше довіря до особи автора на випадок, коли б у них постали оправдані сумніви щодо правдивости його оповідань. Нам видається дуже дивною така тактика редакції, яка бере на себе смілість гарантувати своїм читачам повну правдомовність даного автора. Вона випереджує авторитетний осуд і опінію самого читаючого громадянства, яке єдино є покликане і компетентне рішати про це, чи оповідання даного автора є правдиве та не минається з правдою, та чи він дійсно заслуговує на це, щоб його згідно з бажанням редакції вважати правдомовною особою.

Як далеко помиляється редакція "Америки" у своїм надто суб'єктивним твердженні щодо "великої правдомовности" Л. Цегельського та щодо кваліфікації його споминів як "цінних з історичного боку", постараємось показати в цім критичнім нарисі.

Із досить тяжким почуттям приходитьсь писати нам критичний огляд цих споминів, яких предметом є світла доба наших визвольних змагань. Не тому тяжко писати про ці спомини, що в них автор зваживсь опублікувати величезну масу невірних, перекручених і вифантазованих фактів, непотверджених ні одним із друкowanых до тепер численних історичних джерел та свідчень найбільш віродостойних людей, що були учасниками тих же фактів і подій, про які автор в своїх т. зв. споминах оповідає. Не

тому є трудно і прикро оцінювати ці спомини, що змальований автором образ історичних подій на цьому важливому відтинку наших визвольних змагань суперечить основному розумінню історичної правди. Явно впадаючи в очі неправдивість споминів та ігнорування основних вимог об'єктивного зображування дійсного минулого є так очевидні кожному читачеві, яко-тако обізнаному із предметом спогадів автора, що вистачить останнитись тільки на деяких подіях зображених автором, щоб ми дістали правильну уяву про вартість цього твору.

Але більшу трудність для критика цих споминів становить це, що вони не є писані в спокійнім і зрівноваженім тоні, як це личить колись високо поставленій в нашім народі особі. Ні сліду об'єктивізму та критичного ставлення до своєї власної діяльності. Брак почуття такту і відповідальности. Автор з легкої руки подає за дійсні всякі вудумані факти, яких він не був свідком та у своїй смілості навіть не вважає за вказане підати джерела своєї інформації. Весь твір є виявом хвилевого настрою незрівноваженого автора та є пересичений такою масою суб'єктивних почувань, односторонніх і фальшивих наświetлень та образливих і знеславлюючих висловів під адресою поодиноких заслужених, а померлих уже осіб і певних суспільних груп, немилых авторові із особистих, чи партійно-політичних мотивів. що в тім масовім вибуху всякого роду ресентиментів є дуже трудно найти підставу для серйозного трактування тих "споминів", як історичного джерела, побудованого на правдомовності автора.

II. Прикрий обов'язок

Наукова методологія історичного досліду, оцінюючи критично вартість даного історичного джерела, в нашому випадку спомини свідка-учасника подій, досліджує в першій мірі характеристику індивідуальности автора даного свідчення. Ціла сфера життя автора, його політично-партійне становище, його моральні якості, як це ми можемо пізнати із перебігу його життя та передусім із характеру і змісту самої його праці-споминів — це усе мусить показати, чи є це людина, що могла або хотіла вірно зобразити дійсність, якої була свідком і, оскільки її взагалі можна вважати віродостойним свідком.

І тут ми знова є поставлені в дуже прикре положення, бо мусимо перевести критичну оцінку його особистої і громадсько-політичної ментальности, яка дасть майбутньому історикові можливість об'єктивно оцінити вартість оповідань і ступень правдомовности автора. Ми будемо в певній мірі примушені зайнятись характеристикою особи автора, який — на жаль — уже є мертвий, а якого несумлінні і нерозумні люди зовсім непотрібно видвинули тепер на публичний обстріл, ховаючись трусливо за його тінь, та не дбаючи зовсім про те, чи це не пошкодить славі і пам'яті нежучого автора. Із ненависти до певних історичних осіб і груп вони витягнули із старих річників (з-перед чверть століття) своєї газети отсей твір хвилевої пристрасти, в якому знеславлено також пам'ять деяких нежучих уже заслужених наших людей, яких нащадки і приятелі живуть ще у вільнім світі та мають повне право боронити пам'ять дорогих їм осіб і тому не будуть щадити особи автора, коли буде вимагати оборона доброї слави і чести їх батьків і приятелів. Яка ціль, який сенс і яка користь сьогодні із такої публікації для широкого загалу? Чи подумали про це ініціатори появи цих "споминів" та чи свідомі є своєї відповідальности за це?

Але найбільша прикрість для нас — це свідомість, що Л. Цегельський був також колись заслуженою особою в нашому суспільстві. З його іме-

нем є зв'язані наші молодечі спогади про добу славної "Молодої України" з 1900 і наступних років, таємних середньошкільних організацій в Галичині, де творились основи національно-громадської свідомості тодішньої молоді, а брошура Л. Цегельського "Русь-Україна і Московщина" була катехизисом нашого суспільного самопізнання і державницького світогляду. Написана в демократичнім, драгоманівським і державницьким дусі — вона була ідеологічною платформою галицької молоді до першої світової війни. Л. Цегельський писав тоді в "Молодій Україні" (1900. ч. 6.): "Шевченко і Драгоманів розв'язали питання, кудю мають іти змагання української нації. Оба вони зрозуміли і передали це нащадкам, що українська національна справа — це соціальна справа українського демосу. Еманципація нашого мужицтва і робітництва, їх соціальне визволення — це визволення України..." Так писав 25-літній Л. Цегельський. коли — як він пише в тій же статті — у нього були "очі ще молоді та ясні, а серце гаряче, що любить людей, та душа щира, а не лукава". І за ці демократичні і державницькі ідеї Шевченка і Драгоманова боролись і донесли їх до гробу усі тодішні його товариші по ідеї із "Молодої України": В. Старосольський, Е. Косевич, С. Горук, Т. Мелень, М. Галушинський, С. Баран, І. Макух, Д. Віговський, М. Лозинський і сотки, і тисячі інших, що працювали і боролись і гинули за українську демократичну державність, за "Україну робучого народу", за "вільну і самостійну, хлєпсько-робітничу Україну", як це писав у своїй вище згаданій книжці Л. Цегельський. Але в дальшому житті він не дотримав кроку своїм товаришам. Серед зхиль революції він заломався. Його характер показався нестійкий, він зійшов на манівці суспільно-політичної реакції, а переїхавши на еміграцію в США, зірвав зовсім з давню своєю демократичною партією в краю (національно-демократичною), у якій зробив політичну кар'єру, опинився в гетьманським таборі та показався яскраво контроверсійною постаттю на релігійно-громадському полі, про що не будемо тепер ближче говорити. І тим документом цієї його духової і політичної химерності та незрівноваженої вдачі є якраз його т. зв. спомини, які він написав в приступі своєї ідейно-політичної розгубленості, у якому він втратив всяке почуття міри, відповідальності і правдомовності.

Л. Цегельський з особливим натиском запевняє читачів багато разів про свою абсолютну правдомовність, вивинчує себе понад усіх, що писали історію наших визвольних змагань та заявляє, що він "як свідок і активний учасник тих подій почуває своїм обов'язком стати в обороні історичної правди". Він незвичайно схвильовано критикує усіх, які "легкодушно ставляться до історичних фактів", та гаряче обурюється на "безцеремонність у відношенні до правдомовності" з боку людей, які "не знають основних фактів з нашої новітньої державної історії та перекручують історичні події і сіють незгідні з правдою історично брехливі легенди"... І в тому менторському дусі наш автор, немов, перший предвісник і оборонець правди в українській історіографії, випишує цілі повчальні тиради і моралізуючі науки про те, як треба писати правдиву історію. Отсі гомінки, декларативні фрази про власну правдолюбивість автора мають однакож тільки пропагандивне значення і вони можуть викликати у критичного читача тільки поважний сумнів щодо широти і правдивості його міркувань. Зрештою після прочитання споминів Л. Цегельського кожний переконається, як голослівними були отсі усі запевнення про пошану до історичної правди, які він так впевнено проголосив.

Такою саморефлекуючо не послуговуванися до тепер ще ні один наш історик чи автор споминів. Тому не можна поставити цього твору Л. Цегельського на рівні із споминами таких наших визначних громадських і політичних діячів, як: О. Барвінський, К. Левницький, Є. Олесницький, Є. Чикаленко, І. Макух, О. Лотоцький, І. Мазепа, Д. Дорошенко, В. Дорошенко і інші, які не мусіли хвалитися та зацвіяти громадянство, що вони пишуть правду та не принижували з цього приводу інших авторів. І тому наша суспільність з вдячністю і пошаною прийняла їх об'єктивні і спокійні описи пережитого ними нашого минулого, а для історії національного відродження і визвольних змагань українського народу вони є і будуть першорядним історичним джерелом.

III. Історичні джерела про листопадовий зрив

Але Л. Цегельський ще даліше посунувся у власній хвалбі і вивисуванні себе. Він твердить, що тільки він один має найкращі і найвірніші відомості про ті всі події, про які він пише в своїх споминах, а зокрема про події зв'язані з листопадним переворотом в Галичині в 1918 р. Йому зовсім байдуже, і він не звертає ніякої уваги на це, що такими ж свідками, та — як даліше побачимо — багато кращими і віродостойнішими свідками, ніж він, та активними і передовими учасниками всіх тих подій і акцій були також інші визначні і заслужені особи, які про ті ж самі події уже давно та ще за свіжої пам'яті опублікували широкі та докладні звідомлення, які прийняла наша історіографія як правдиві, та які дають повний і вірний образ тих подій. Л. Цегельський кваліфікує ці свідчення як балаканину, нісенітницю та безцеремонні, невірні і брехливі сплетні і легенди, та вважає свої "спомини" єдиним вірним і автентичним історичним джерелом про події з 1918/19 рр. Тому він ні в однім випадку не старається навіть конфронтувати свої спомини із численними опублікованими споминами інших заслужених осіб. Все, що було написано про 1. листопада, це, на його думку, безвартісна писанина некомпетентних людей. Він один — все знає. Він так пише:

"Про 1. листопада й події, що його попередили і що прийшли після нього, у нас ще нема вірних і автентичних споминів... Тих кілька "історій" галицького перевороту що досі появилися, це компіляції людей, що або самі не брали участі в перевороті (Олекса Кузьма "Листопадові дні") і не були його свідками, або (як Др. Лозинський) тільки частинно були поінформовані та були згори упереджені з огляду на свої соці. політ. симпатії чи антипатії, і не писали історичної правди, а для своєї соціально-політичної цілі..."

Як виходить із повищого твердження Л. Цегельського, він читав працю О. Кузьми "Листопадові дні", в якій подано усю історичну літературу і бібліографію про листопадовий переворот, яка появилася між двома світовими війнами і тому мусів мати достаточні відомості про авторів тих численних публікацій, а які, зрештою, йому, як публіцистові і політикові, мусіли бути знані. І ці всі публікації, писані впродовж десятків років, чи то у формі споминів, чи синтетичних праць, Л. Цегельський вважає невірними, неавтентичними і безвартісними. Яка ж дійсна правда міститься за цими твердженнями? Чи мав Л. Цегельський хоч яку-таку підставу на таку смілість?

З причини надто великого матеріялу і браку місця ми подамо тільки найважливіші імена і прізвища та громадське становище авторів цих "невірних і неавтентичних" споминів та їх заголовки і бібліографічні дані:

1). В першій мірі належить навести численні праці історичного характеру та особисті спогади, як свідка, учасника і одного з відповідальних творців листопадових подій — Д-ра Костя Левицького, провідника політики галицьких українців та голови львівської делегації Української Національної Ради, яка самостійно, без інструкції і наказу віденської централі УНРади постановила, підготувала і перебрала на себе відповідальність за листопадовий переворот. Його головні праці про листопадовий переворот:

- а). "Великий Зрив", Львів, 1931., видання "Червоної Калини"
- б). "Розпад Австрії і українська справа", Відень, 1920., журнал "Воля" чч. 2. і 3.

Обі повищі праці—це знамените історичне джерело до пізнання підготовки 1. листопада, де автор чесно і відверто стверджує, що він і інші члени делегації УНРади пропонували відложити переворот до приїзду із Відня кур'єра із письменною постановою австрійської влади про передачу влади українцям і еwent. для докладнішої підготовки перевороту, чому спротивився полк. Д. Вітовський іменем УГВКомісаріату і зажадав переведення перевороту тої ж листопадової ночі. Додучений відпис протоколів засідання Міністерської Ради у Відні з дня 31. X. 1918 р. є блискучим документом, підтверджуючим тези К. Левицького та опрокидуючим дотичні заподання і твердження Л. Цегельського.

- в). "Перші дні нашої державности", Відень, 1923., "Український Прапор" ч. 44.
- г). "Перший Державний Секретаріат у Львові", Відень, 1923., "Український Скиталець", 1. червня.

2). Дмитро Паліїв, старшина УСС., організаційний референт Українського Генерального Військового Комісаріату. Він перед 1. листопадом впродовж трьох тижнів керував підготовкою перевороту в цілому краю, написав цілий ряд статей в різних краєвих часописах та виданнях про листопадовий переворот та про рішальну роль в ньому полк. Д. Вітовського. Його важніші праці:

- а). "Листопадова революція", Львів, 1928., "Новий Час", чч. 134. і далші.
- б). "Перший Листопад", Перемишль, 1927., "Український Національний Календар на 1929 рік".
- в). "Жмут споминів", Львів, Календар "Червоної Калини" на рік 1935. стор. 40-43.

3). Іван Рудницький, сотник УГА., один з ініціаторів і основників першої української військової організації у Львові в вересні 1918 р. "Українського Генерального Військового Комісаріату" та його активний член, — звязковий з УСС та свідок і учасник старшинських зборів в коші УСС дня 20. жовтня 1918., на яких рішено відкинути всякі звязки з Василем Вишиваним на випадок перевороту та передати провід УГВКомісаріату сот. Д. Вітовському, а дальшу боротьбу вести під прапором Соборної України. Його знаменита стаття-спомин "Спомини з львівських Листопадових днів", Ліберець, 1921., "Український Скиталець" ч. 1., дискваліфікує цілковито несамовиту і злобну

фантазію Л. Цегельського про "бунт і крамолу" УСС-ів та про їх "плян державного замаху: проголосити архикнязя Вільгельма диктатором-королем".

4). Д-р Степан Баран, головний секретар Народного Комітету у Львові, керував політичною організацією підготовки перевороту в краю. Як член згадуваної вище політичної комісії мав щоденний зв'язок з УГВКомісаріатом. Був членом львівської делегації УНРади і брав участь на авдієнції у намісника Гуйна і на нараді з ЗІ.Х., де вирішено справу перевороту. Написав цілий ряд статей-споминів про підготовку перевороту. Одна з важливіших його статей: "Зперед 10 літ. Низка споминів з листопадних днів", Львів, 1928., "Діло" ч. 245 і наступні. Зауважуємо, що тепер на еміграції опублікував Др. С. Баран ряд статей на ті ж теми, м. інш. статтю: "До історії початків української самостійницької і соборно-державницької проблеми. Пам'яті д-ра Лонгіна Цегельського", 1951., Ульм, "Українські Вісті" чч. 8. і 9., в якій він згадує також дещо про роллю Л. Цегельського в цих подіях та подає його духову і політичну характеристику.

5). Д-р Михайло Лозинський, член політичної комісії, яка стояла в сталім зв'язку з УГВКомісаріатом, член львівської делегації УНРади та учасник наради з 31. жовтня, на якій запало рішення виконання перевороту. Він є автором знаменитої науково-історичної монографії про листопадіві і пізніші події 1918 р., яка у великій частині є його особистими споминами, під заг.: "Галичина в рр. 1918-1920." Відень, 1922., видання "Українського Соціологічного Інституту". М. Лозинський, як учасник згаданої наради, згадує також і про Л. Цегельського, як того, що разом з К. Левицьким пропонував відложити листопадівий переворот. Це стало причиною великої образи Л. Цегельського на М. Лозинського, якого він за це знеславлював у своїх статтях і отсих споминах.

6). Д-р Богдан Гнатевич, сотник УСС., член УГВКомісаріяту, а опісля один із семи членів "Української Генеральної Команди", яка під проводом Д. Вітовського керувала листопадівим переворотом. Він є автором частини "Історії Українського Війська", Львів, 1936., видання І. Тиктора, про листопадівий переворот та його підготовку, а зокрема в уступі "Український Генеральний Військовий Комісаріат" стор. 464., він докладно представив роллю Д. Вітовського в листопадівім перевороті, як один із його найближчих співробітників.

7). Д-р Володимир Охримович, був членом політичної комісії, яка стояла в сталім зв'язку з військовою організацією, написав добру статтю-спомин, як свідок і учасник, на тему: "Військовий Комітет", яка була друкована в львівськім "Ділі", 1928., ч. 245.

8). Мирон Заклинський, старшина УСС., який пілчас перевороту і до перевороту перебував у Львові, як учасник військової організації та один з командантів тих відділів військових, що 1. листопада переводили переворот, написав в краєвій пресі цілий ряд статей про 1. листопад та роллю в ньому Д. Вітовського. Одна з них: "Полковник Вітовський і листопадівий переворот", Львів, 1929., "Новий Час", ч. 122. Також в його книжці "Дмитро Вітовський. Спроба життєпису і характеристики", Львів, 1936. і в 2-ій частині його книжки "А ми тую стрілецькую славу" Львів, 1936., є конкретні відомості про ті ж події.

9). Д-р Василь Панейко, член згаданої політичної комісії, що підготовляла переворот, і передовий публіцист написав в львівськім "Ділі", 1928., ч. 245. спомин на тему: "Перед першим листопада. Шматок споминів".

Ми показали тільки найголовніших та найавторитетніших авторів споминів які були безпосередніми свідками і учасниками листопадових подій, а яких заголовки публікацій і їх зміст є нам знані. Очевидно, в різних часописах і видавництвах, що появлялися в краю між двома світовими війнами і на еміграції, знаходиться, крім цього, багато такого ж матеріалу, який є цінним джерелом пізнання підготовки і виконання листопадового перевороту.

IV. Знецінювання істориків. Характеристика Л. Цегельського як громадського діяча

Супроти представленого вище стану справи виринає питання: яку ж підставу мав Л. Цегельський так неправдиво інформувати читачів "Америки", що "про 1. листопада й події, що його попередили і що прийшли після нього, у нас же нема вірних і автентичних споминів"? Коли ж немає найменшого сумніву, що Л. Цегельський добре знав про існування вище наведених споминів, яких авторами були наші громадяни-патріоти, то на якій підставі він вважає ті спомини невірними і неавтентичними? Очевидно тому, що він не був вдоволений їх змістом і тому вони йому не подобалися, бо не відповідали його уявним літературно-історичним міркуванням, які він оформив у своїх споминах. Він не спростовує ні одного конкретного твердження із творів повищих авторів та не вказує ні на одно місце із тих творів, як невірне, та навіть не старається відперти ці уявні неправди своїми протидоказами. Від кидає тільки загальні, несконкретизовані стисло закиди під адресою неозначених і неназваних осіб тому, що вони не писали таку правду, яка відповідала б його настроям і симпатіям та його теорії правдомовности. А полеміку Л. Цегельського з якоюсь популярною статтею Дра К. Трильовського, поміщеною в якійсь нашій газеті в США, з огляду на її стиль і зміст не можна поважно трактувати.

Але Л. Цегельському не подобаються не тільки ці всі "невірні і неавтентичні" спомини К. Левицького, Палієва, Лозинського, Барана і інших. Він з гострою іронією говорить також, що "тих кілька "історій" галицького перевороту, що досі появилися, це компіляції людей, які самі не брали участі в перевороті (Олекса Кузьма "Листопадові дні") і не були його свідками..." Так отже наш автор споминів кпить собі і легковажно висловлюється про один з найкращих творів нашої історіографії визвольних змагань та намагається принизити його автора. Є це монументальний твір Олекси Кузьми "Листопадові дні", який Л. Цегельський іронічно називає "історією" (в лапках) і компіляцією, а над яким автор працював кільканадцять років, клопітливо збирав усі можливі до здобуття матеріали, публіковані і писані, українські і чужинецькі, запитував живих ще учасників боротьби за Львів про найменші деталі, дбайливо порівнював свідчення поодиноких свідків, сумлінно їх оцінював і аналізував, шукаючи історичної правди, щоб дати майбутнім поколінням повновартісний твір. І він цього dokonав.

І цей знаменитий історичний твір Л. Цегельський узяв безвартісним, бо він став також перешкодою на шляху його боротьби з "брехливими легендами, незгідними з історичною правдою". Він вважає, що тільки оповідання учасника-свідка про дані події мають абсолютну науково-історичну вартість, а хто "там не був", себто не брав особистої участі в листопадовому перевороті, той не має права говорити про ці події, бо свідок (очевидно Л. Цегельський думає тільки про себе!) знає усє найкраще. Виглядає так, що ніби Л. Цегельський не знає про це, що є ріжні

роди свідків: є свідки правдиві і фальшиві, є свідки об'єктивні і чесні та свідки, які фантазують або говорять свідомо чи несвідомо неправду. І так, як в суді є обов'язком судді оцінювати правдивість і вартість зізнань свідків, провірювати їхній характер, мотиви їх розповідей і в цей спосіб доходити до відтворення дійсної правди, так же й історик, якого Л. Цегельський називає легковажно компілятором, не мусить вірити оповіданням усіх свідків-учасників, бо він має обов'язок їх свідчення критикувати, оцінювати, важити, порівнювати й остаточно по своєму найкращому розумінню устійнити історичну правду. В данім випадку Олекса Кузьма міг перебувати в хвилі листопадового перевороту на італійськй фронті і цей факт зовсім не зменшує — як це думає Л. Цегельський — наукової вартости і правдивости його твору. Та з другого боку, коли хтось навіть і був свідком і учасником даних подій, то це не управнює його вивисатись тим, бо його свідчення можуть виявитись при критичнім досліді неправдивими, а тим самим безвартісними для історика.

Ми не маємо заміру ані не вважаємо за доцільне в цім короткім нарисі розправлятися широко і вичерпно з усіма тими справами, конкретними фактами, подіями і характеристикою поодиноких осіб і груп, які Л. Цегельський фальшиво змалював у своїх споминах. Ми не мусимо спростовувати тих усіх численних неправдивих його тверджень — з тої простої причини, що усі ці речі були нашою історіографією основно устійнені і вяснені. Ми можемо з найбільшим довірям покликатись на ті історичні праці та авторитетні джерела, які ми уже вище подали, а які в основі і деталях дискваліфікують усі невірні і вдумані інформації Л. Цегельського. Ми не будемо подавати тут якусь "нашу" історію листопадового чину, ми не будемо демонструвати та вишукувати нові сенсаційні документи і протидокази, бо уся правда про листопадові події міститься в згаданих нами вище численних джерелах а ми тільки з них будемо черпати аргументи та протидокази для оборони так легководушно спотвореної Л. Цегельським історичної правди.

Але, нім приступимо до оцінки і критики конкретних тверджень Л. Цегельського, ми вважаємо за вказане покликатись вже тут на характеристику його особи як громадсько-політичного діяча і публіциста, яку подав його близький товариш в національно-демократичній партії та довголітній політичний співробітник — д-р Степан Баран, в статті-некролозі: "До історії початків української самостійницької і соборницької проблеми. Пам'яті д-ра Лонгіна Цегельського." ("Українські Вісті", Ульм, 1951., ч.ч. 8 і 9). Він в той спосіб оцінює політично-громадські вальори Л. Цегельського: "До тривалої, послідовної, організаційної праці (Лонгін Цегельський), не надавався, як людина хвилевих настроїв та з немалою дозою політичної химерности." А коли йдеться про здібність Л. Цегельського об'єктивно оцінювати українські внутрішні взаємини, д-р Баран говорить: "через свою незрівноважену вдачу, він не міг об'єктивно їх оцінювати".

Якщо колишній політичний приятель Л. Цегельського та відомий громадянин в дуже оглядній формі характеризує його такими словами, як: "людина хвилевих настроїв" і "з немалою дозою політичної химерности", а зокрема як особу "незрівноваженої вдачі", який тому "не міг об'єктивно оцінювати українські внутрішні взаємини", — то в дійсності цю кваліфікацію належить розуміти більш досадно, ніж це подав в делікатній формі д-р С. Баран. Стверджені ним, ці особливі прикмети Лонгіна Цегельського повинні у великій мірі допомогти майбутньому історикові і читачам цих споминів правильно оцінити їх вартість та пізнати джерело їх тенденційности.

У. Злобний напад на пам'ять полк. Дмитра Вітовського

Л. Цегельський поставив собі в першу чергу за ціль своїх "споминів" з якоюсь особливою і незрозумілою злобою — негативно змалювати особу полк. Дмитра Вітовського і його ролю, як провідника і творця листопадового перевороту та знеславити бойову участь Українських Січових Стрільців в листопадових подіях і в боях за Львів.

Як видно із перших трьох розділів споминів (I-III), то безпосередньою спонукою Л. Цегельського до їх написання була якась стаття д-ра Кирила Трильовського про полк. Дмитра Вітовського, поміщена в якомсь тижневику, якої автор — на його думку — за багато перехвалив і перебільшив ролю полк. Д. Вітовського і УССтрільців в листопадовому перевороті. Деякі наведені цитати із цієї статті показують, що д-р К. Трильовський не допустився у своїй статті ніякого переступства ані ересі щодо історичної правди. Його теплі слова подиву і признання для полк. Д. Вітовського і УССтрільців, про їх рішальну ролю в листопадовому перевороті і львівських боях, висловлені при святотчній нагоді листопадової річниці, може в деякій гіперболічній формі, в якомусь популярному тижневику, якого назви ні дати появи взагалі не подано, — в ніякім випадку не могли дати причини до цієї непогамованої напасти на пам'ять і добру славу полк. Д. Вітовського та Українського Січового Стрільства, якою Л. Цегельський починає свої спомини.

Згадана стаття д-ра К. Трильовського була тільки безпосереднім поштовхом для Л. Цегельського до його напасти на полк. Д. Вітовського. Він уже від давна обурювався на це та не міг знести цього, що полк. Д. Вітовський — як він каже — "став символом для тисячів людей" та що "в Америці є чимало організації названих його іменем, по українських залах в народних домах завішені його портрети — знак, що легенда запустила тут коріння" (диви: стаття Л. Цегельського "Як то справді було на Першого Листопада" в часописі "Америка" від 7 листопада 1947 р.). Тому Л. Цегельський піднявся дуже трудно і непочесного для нього завдання: зліквідувати народню легенду і славу пам'ять про полк. Дмитра Вітовського, що є символом для тисячів українських людей, і вслід за тим усунути його портрети із залів народних домів та викреслити його ім'я із назв українських організацій, які попали туди на думку Л. Цегельського внаслідок "видумки-легенди про якусь історичну ролю героя-лідера", яка "запустила тут (в Америці) коріння".

Спонуканий мотивами зазвисти та глибоко діткненого почуття власної честолюбної амбіції (длячого він не став символом тисячів українських людей?), він намагається не тільки зменшити історичні заслуги полк. Д. Вітовського, як провідника листопадового перевороту, першого вождя УГАрмії та Державного Секретаря військових справ ЗО УНР, але також хоче принизити його особисту гідність як мужньої і характерної людини-воєвця, відобразити його заслужену славу як героя, та знецінити його блискучий авторитет, що був, є і буде світлим символом тодішнього українського молодого покоління, яке змагалося за нашу державність. Він не спростовує об'єктивно і річево помилкові — на його думку — твердження. Він не пише з належною достойністю і повагою про нежиючого вже полк. Д. Вітовського, якого він з одного боку, ніби хвалить за хоробрість і хрустальний характер та навіть застерігається, що не хоче понизити його пам'ять, — але зараз же на тій же сторінці він з якоюсь незрозумілою, легковажною іронією у зневажливій формі подає неправдиві і видумані ним самим факти про військову і державну діяльність полк. Д. Вітовського, не підтверджуючи їх ніякими доказами.

Л. Цегельський твердить такі речі про полк. Д. Вітовського (цитуюмо оригінальні вислови автора):

1. "Всякі легенди-видумки про якусь історичну роль Д. Вітовського як героя-лідера в листопадовім перевороті в 1918 р. в Галичині, є лиш легендою, а не історичною правдою, є невірні та шкідливі, бо неправдою є, немов би, він довершив цей переворот".

2. "Є історичним фактом, що тодішні галицькі політичні лідери ні в голові не мали відкладати перевороту та, що це не була заслуга Д. Вітовського, що переворот такий переведено цієї ж ночі з 31 жовтня на 1 листопада 1918 р."

3. "Д. Вітовського покликано на команданта Львова не задля його мілітарних кваліфікацій, а тільки тому, щоб стягнути до Львова УС-Стрільців та запобігти крамолі-бунтові, яка готувалась серед них і це була тільки уступка отаманії і сваволі серед УССтрільців".

4. "Д. Вітовський був ще дуже молодий, нижче 30 років, політично наївний і недосвідчений, нервовий хлопець, мілітарно мало освічена людина, не оперативний штабовик, який зі своїми нервами і м'якістю на цю позицію не надався".

5. "Вибір Д. Вітовського командантом Львова був фатальною помилкою. Вже першого дня завважили ми повну непорадність Вітовського як команданта. Наша команда (тобто Д. В.) після появи 1 листопада перших польських відділів на Кастрелівці не мала настільки голови, щоб їх в зародку вибити до ноги. Вона не вмiла перешкодити втраті Гол. Двірця залізничного і інших домінуючих стратегічних позицій. Лиш нездатність м'якого і нервового Вітовського як начального боевого вождя завинила втрату нашого Львова. Назверх, для людських очей Вітовський "сам зголосив" своє уступлення з команди Львова, задля "здоров'я". Цю резигнацію його не можна оправдати його "знесиленням". Поправді влада просто порадила йому зрезигнувати, що він негайно зробив, вимовляючи собі місце секретаря військових справ та рангу полковника. Для зм'якшення цієї немилої операції зроблено його секретарем військових справ із рангою полковника. Тільки в часах перевороту бувають такі молоді полковники. Державний Секретаріат погодився на це, щоб приєднати Січове Стрільцтво та щоб Вітовському осолоднів його усунення з команди Львова".

Ми подали дослівно та вичерпуючо твердження Л. Цегельського, що відноситься до участі полк. Д. Вітовського в наших визвольних змаганнях. Їх зміст говорить сам за себе. Ми пропускаємо однак ті особливі іронічні уваги, злобні натяки та образливі слова, якими автор прикрасив свої "спомини". Оставляємо їх без коментарів. Вони викликають тільки несмак та обридження і тяжко осуджують самого автора, який дозволив собі ще з якимсь дивним динізмом твердити, що пише ці спомини на науку молодого покоління... От зразок такої "науки" автора і його виховних методів для нашої молоді. Він пише: "Далі прочитаємо, будім то, УССтрільці під командою Дмитра Вітовського "на білому коні" вночі з 31 жовтня на 1 листопада доконали "чину" чи "чуда". Але це вже — на нашу думку — документ хворої психіки автора. А редакція щоденника "Америка" з насолодою, вдруге, публікує такі речі.

VI. Невірні твердження про передісторію листопадового зриву

Закі перейдемо до оцінки й спростування повнших неправдивих і вудуманих тверджень Л Цегельського про особу полковника Д. Вітовського як військового провідника, організатора і державно-політичного

діяча та до з'ясування дійсної, правдивої його ролі в листопадовому перевороті й у військово-державній службі, ми повинні подати коротку історію подій, що безпосередньо попередили та підготували листопадовий зрив, поскільки Л. Цегельський невірною зобразив ці події в своїх споминах.

Знецінюючи працю і заслуги полк. Д. Вітовського і других визначних тогочасних громадських і політичних діячів, Л. Цегельський одночасно з особливою впевненістю висуває свою власну особу на перше місце та приписує собі та деяким своїм особистим приятелям майже всю ініціативну й керівну роль в організаційних діях і в підготовчій акції, що попередили листопадовий переворот.

Про генезу ідеї і пляну листопадового зриву Л. Цегельський інформує нас в той спосіб: Він твердить, що вже на весні 1918 р. було українським провідникам ясно, що Австро-Угорщина і Німеччина йдуть до програної і катастрофи. Парляментарні посли у Відні — о. Й. Фоліс і д-р Л. Цегельський знали вже в серпні 1918 р., що восени (десь в жовтні) буде політичний переворот в цілій Австрії, до якого вони почали готуватись, втаємничуючи про це інших наших політиків. Вслід за тим, провід Української Національної Ради ще в серпні 1918 р. вирішив на тайних нарадах доконати листопадовий переворот. Вже тоді приступлено до організації нашої збройної сили. На організатора перевороту намічено тоді (в серпні!) пор. Бубелу, якого на це становище вибрав посол о. Й. Фоліс разом з Л. Цегельським та якому зараз же доручено виготовити плян та зорганізувати і перевести переворот в цілій Сх. Галичині. Л. Цегельський, пишучи про ці приготування, все говорить про себе і о. Й. Фоліса, як керуючий і організуючий та ініціативний осередок політичний — мовляв: "ми" втаємничили в цей плян, "ми" зачали готуватись до перевороту, "ми" сходися з пор. Бубелою, і т. д. Пор. Бубелі — твердить далі Л. Цегельський — приділено як начальника штабу помічників: сот. Л. Огоновського і пхор. УСС Д. Палієва, і ця трійка становила головний штаб перевороту. Цій "трійці", а не полк. Вітовському припала заслуга доконання листопадового перевороту.

Пізніше — говорить Л. Цегельський — Українська Національна Рада доручила політичний провід перевороту зараз після 30. жовтня 1918 р. (?) — окремій "Комісії УНРади для переведення перевороту", до якої входили: Іван Кивелюк, як голова львівської делегації УНРади (невірно, бо головою був д-р К. Левицький, С. Р.), д-р Л. Цегельський і д-р В. Панейко. Ця комісія стояла в сталім контакті з пор. Бубелою і військовим штабом, з яким нараджувалася в справі перевороту. Цей політичний провід перевороту, то є згадані три особи, вирішили — за інформаціями Л. Цегельського — такі, історичної ваги справи:

- 1). вибрали сот. Д. Вітовського на команданта Львова,
- 2). вибрали ніч з 31. X. на 1. XI. як час для перевороту,
- 3). дали наказ полкові УСС бути на 1. листопада ранком у Львові.

Коли, котрого дня або скільки днів до хвилини перевороту та серед яких обставин були винесені та переслані до виконання повищі постанови цієї "комісії трьох", Л. Цегельський взагалі не подає, хоч є це моменти рішального значення — подати точну дату: коли і серед яких обставин вирішено реченць перевороту та коли дано наказ полкові УСС на Буковині явитися ранком 1. листопада у Львові, бо щойно тоді він мав би деяку підставу обвинувачувати УСС, що вони самовільно спізнилися з приїздом до Львова та в той спосіб — на його думку — спричинили нашу невдачу в львівських боях з поляками.

Усі повищі твердження Л. Цегельського є невірні та не находять ніякого potwierдження ні в основі, ні в деталях, у ні одного автора спогадів або історичних праць про передісторію листопадового перевороту.

Передусім невірне є твердження, немовби вже на весні 1918 р. український політичний провід був переконаний про те, що Осередні Держави йдуть до програної і до катастрофи. Це не відповідає правді, бо, навпаки, після розвалу російського фронту та після берестейського договору в лютім 1918 р., його тайної клявзулі про національну автономію у Сх. Галичині та після вмаршу австро-німецьких військ на Україну в першій половині березня 1918 р., український політичний провід Галичини і Буковини був о много сильніше переконаний про перемогу Осередніх Держав ніж колянебудь перед тим впродовж усієї першої світової війни. Зовсім слушно спростовує ці твердження д-р К. Левицький у своїй статті з 1920 р., де він твердить, що "перші познаки програної війни проявились щойно в половині вересня 1918 р., після проломання болгарського фронту." Коли б Л. Цегельський серйозно трактував своє повище твердження, то він повинен був вяснити читачам "Америку", дячого він не розпочав свою ініціативу листопадового перевороту враз з о. П. Фолисом — вже на весні 1918 р.

Не подає також Л. Цегельський джерела свого політичного ясно-видження: на якій основі він знав це або звідки він про це довідався уже в серпні 1918 р. у Відні, що "десь в жовтні 1918 р. буде політичний переворот в цілій Австрії", та що вже тоді був вирішений проводом Української Національної Ради листопадовий переворот? Ці сміливі твердження є дуже дивні, бо ми знаємо, що навіть члени Укр. Військ. Гол. Комісаріату ще з початком жовтня 1918 р. не рахувались з виступом раніше, як в грудні 1918 р. (О. Кузьма "Листопадові Дні", стор. 40. і наст.). Ніхто ще тоді не думав, що перед зимою може прийти до зудару з поляками (Гл. д-ра Б. Гнатевича "Історія укр. війська"). Також провід Української Національної Ради не міг вирішувати в серпні 1918 р. справи перевороту, бо тоді ще взагалі не існувала Українська Національна Рада, яка, як це всім відомо, була створена щойно 18. жовтня 1918 р., отже, не могла виносити ніяких постанов вже в серпні тогож року. Львівська делегація УНРади щойно дня 31. жовтня 1918 р. вперше вирішила доконати переворот та визначила його реченець, і то на кілька годин перед його довершенням.

VII. Генеза УГВКомісаріату і роля політичного проводу. Чи УСС охороняли конституанту в дні 19. жовтня 1918 р.?

Характеристичною признакою ментальности Л. Цегельського та відодостойности його тверджень є те, що він ні словом не згадує про ролю та діяльність виконного органу своєї власної політичної партії, т. зв. Народного Комітету, який в порозумінні та співпраці з другими тодішніми політичними партіями Галичини (УРП і УСДП) підняв ініціативу листопадового перевороту та ніс на своїх плечах весь тягар його підготовки і організаційної відповідальности за його успіх.

Зокрема владає в очі те, що Л. Цегельський у своїх повищих інформаціях свідомо поминув прізвище та промовчав політичну ролю головного секретаря своєї політичної партії (національно-демократичної), д-ра Степана Барана, напередодні листопадового перевороту, який, як свідчать його численні особисті спомини та всі, згадані вже історичні джерела, був головним, відповідальним організатором усієї політичної підготовки листопадового перевороту у Львові і на провінції, включно з

організацією збройних сил для виконання цього перевороту.

Як видно із повишого оповідання Л. Цегельського, всю історичну ініціативу листопадового перевороту та знаменне рішення про організацію власних збройних сил для його довершення зводить він в першій мірі до власної особи та приписує в заслугу собі й о. Й. Фолисові. Однак, в дійсності вони оба пересиджували в останніх місяцях до листопадового зриву у Відні, як парламентарні посли і тому не могли провадити особисто ніякої відповідальної організаційної роботи в краю. Зрештою відомо, що о. Й. Фолис помер ще з початком вересня 1918 р., а про Л. Цегельського говорить д-р С. Баран у згаданій вже статті в "Українських Вістях" Ульм, 1951. р., що він "як посол постійно перебував тоді у Відні, звідки приїхав на засідання Конститутанту у Львові (18. і 19. жовтня 1918. р.) щойно в дні її відкриття".

Тому Л. Цегельський не міг виконувати до останніх днів жовтня ніяких відповідальних дій, звязаних з підготовою листопадового перевороту в краю, ані не міг бути втаємничений в усі ті організаційні заходи організацій і осіб, які в тому часі діяли у Львові і в цілому краю. Зокрема він не був присутній у Львові в трьох останніх днях жовтня (29, 30. і 31. Х.), коли була зроблена за ініціативою і під проводом полк. Д. Вітовського найважливіша та рішальної ваги робота в справі перевороту. Він виїхав тоді до Відня, звідки вернув щойно пополудні 31. жовтня 1918 р. Дятого всі його інформації щодо підготовки листопадового перевороту не є основані на власній, солідній обсервації фактів, яких він не був учасником, а є тільки перекрученим та тенденційним переповіданням деяких фрагментів тодішніх подій, у яких він хоче висунути себе на перше місце, не згадуючи про інші рішальні особи.

Ні один із згаданих нами вище численних авторів спогадів і істориків — не згадує ні словом про якунебудь керівну ролю й участь Л. Цегельського або о. Й. Фолиса в підготові й організації перевороту. Треба, отже, в'яснити питання: які ж тоді політичні чинники цей переворот підготували, про що не схотів нам дійсну правду сказати Л. Цегельський? Ясну, коротку і правдиву відповідь дає нам на це питання д-р К. Левницький, тодішній голова національно-демократичної партії, до якої належав також Л. Цегельський. Він говорить: "Народний Комітет у Львові починає у вересні 1918 р. підготовляти організацію на случай перевороту. Отсі підготовні заходи мали два завдання: відбути інформаційні конференції з повітовими організаторами Східньої Галичини і приладити плян військової організації". Не має, отже, сумніву, що підготову перевороту зайніцювали і її організували тодішні політичні організації в краю і їх мужі довір'я, а не поодинокі парламентарні посли. В цих же руках спочивало переведення і виконання цього завдання? Про це говорить д-р С. Баран в численних своїх спогадах і статтях. Він твердить, що як головний секретар Народного Комітету у Львові, керував тоді українською політичною організацією в Галичині та приготував в краю ґрунт до державного перевороту, відбувши до 18. жовтня 1918 р. в цій справі цілий ряд суворо довірочних конференцій — скликуючи по черзі групами політичні повіти з цілого краю — з керуючими в окремих повітах політичними і громадськими діячами з усіх українських партій, він усіх їх знав особисто і мав у них особисте довір'я. На цих суворо довірочних конференціях у Львові він (д-р С. Баран) мав шоденний зв'язок з Військовим Комітетом, як доповідач інформував присутніх про загальне політичне становище і в зв'язку з неминучим вже розпадом Австро-Угорщини вказував на konieczність відповідних приготувань для вчинення в Галичині державного перевороту. На тих конференціях намічено й

особи, які в окремих повітах на відповідне доручення зі Львова мали вчинити державний переворот і захопити владу. (Стаття д-ра С. Барана в "Українських Вістях", Ульм, 1951, ч. 9.). А про це все не сказав нам Л. Цегельський ні слова.

Ігноруючи та промовчуючи зовсім працю і ролю Народного Комітету та його головного секретаря, Л. Цегельський не хотів також нічого сказати про працю, яку Народний Комітет виконав в справі підготовки військової організації, а зокрема про існування і діяльність "комісії для підготовки військової організації", яку утворив Народний Комітет в другій половині вересня за ініціативою д-ра С. Барана, а в якій склад входили: І. Кивелюк, д-р С. Баран, д-р В. Панейко, д-р В. Охримович, д-р С. Томашівський, д-р М. Лозинський й інші. (О. Кузьма: Листопадові Дні, ст. 46.). Ця комісія увійшла в зв'язок з існуючим вже від першої половини вересня 1918 р. самочинно створеним гуртом старшин-українців та весь час з ним близько співпрацювала. Так оформилась в другій половині вересня 1918 р. українська військова організація, яка підготовляла і організувала збройні сили для листопадового перевороту, під назвою: "Український Генеральний Військовий Комісаріят" у складі: пор. І. Рудницький, чет. Караван, чет. Л. Огоновський, хор. Ватран, хор. В. Бараник і студ. унів. В. Полянський. Пізніше, в жовтні, доповнено його делегатами від УСС та іншими старшинами, м. інш. пор. П. Бубелою. На команданта цього революційного штабу назначила УНРада (львівська делегація) сот. УСС Д. Вітовського, який обняв це становище в дні 29. жовтня 1918 р. До того часу цей штаб не мав команданта.

Отсю коротко з'ясовану нами історію, а саме генезу української військової організації, що виконала листопадовий переворот та створення комісії для підготовки військової організації — Л. Цегельський всупереч усім дотеперішнім усталенням представив зовсім невірно, подаючи перекручені факти та помилкові твердження. Перебуваючи весь місяць вересень до дня 18 жовтня стало у Відні, він не міг знати про цю організаційну підготовку, яка була виконана Народним Комітетом у Львові і в цілому краю по день Конституанти (18.X). Дякуючи, маючи мабуть на думці, згадану нами вище комісією для підготовки військової організації, яку створив Народний Комітет, а в якій він — можливо — брав якусь дальшу участь, він говорить про існування нікому до тепер невідомого та ніким не ствердженого "політичного проводу перевороту", створеного, ніби, УНРадою, який він називає "Комісією УНРади для переведення перевороту" в складі трьох членів: І. Кивелюка, В. Панейка і Л. Цегельського. Є це дивне переплутання подібної назвою комісії Народного Комітету, про яку ми вище згадували. Подана Л. Цегельським комісія УНРади взагалі не існувала, а приписані їй надзвичайні компетенції та dokonання дуже важливих актів, як: усталення речення листопадового перевороту, вибрання сот. Д. Вітовського на команданта Львова та видання наказу полкові УСС явитись 1 листопада у Львові — є звичайною видумкою та не відповідають правді. Усі повні справи вирішувала тільки львівська делегація УНРади і УГВКомісаріят, а не згадані три особи. Зрештою Л. Цегельський суперечить сам собі в цих твердженнях, коли описує перебіг засідання повної делегації УНРади і УГВКомісаріату, на якому вони в дні 31 жовтня вирішили справу речення перевороту, а не згадана ним комісія "трьох", як це він в іншому місці твердить. Є правдою, що два члени цієї фіктивної комісії, а саме: І. Кивелюк і д-р В. Панейко, належали до найактивніших членів Народного Комітету і львівської делегації УНРади і вони були членами комісії підготовки військової організації, створеної Народним Ко-

мігетом. Але тим третім найактивнішим і найвідповідальнішим членом тих органів не був Л. Цегельський, а тільки д-р Степан Баран, якого в своїх споминах Л. Цегельський взагалі не схотів згадати.

Із повищеного видно, що Л. Цегельський представив зовсім фальшиво також генезу української військової організації, яка виконала листопадовий переворот. В першій мірі не заслуговують на віру його наївні інформації, немовби він і о. Й. Фолис ще в серпні 1918 р. започаткували організацію українського військового штабу в чолі з пор. Бубелою, який почав добирати собі помічників.

Ми ствердили вище, що створений самочинно в першій половині вересня 1918 р. у Львові гурток старшин-українців, був переіменований в другій половині вересня 1918 р. при співучасті та за директивною Народною Комітету у військовий штаб т. зв. "Український Головний Військовий Комісаріят", в складі шести членів, між якими не було пор. П. Бубели. Зокрема, один з перших організаторів і провідних членів УГВК, пор. І. Рудницький, у своєму вичерпному спогаді про цей перший український військовий штаб ні словом не згадує про пор. П. Бубелу не тільки як про команданта цього штабу, але навіть як про його учасника і члена. Також ні сот. О. Кузьма, ні сот. Б. Гнатевич, ні пхор. Д. Паліїв, ні інші автори не вчисляють пор. Бубелу до основників УГВК ні до його перших членів. Як можна припускати із усіх дотеперішніх джерел, пор. П. Бубела щойно в другій половині жовтня 1918 р. увійшов в склад УГВК.

Тому зовсім голосливим і неправдивим є твердження Л. Цегельського, немовби ще в серпні 1918 р., то є за життя о. Й. Фолиса, "переведення військового перевороту доручено пор. Іванові (?) Бубелі, якому приділено сот. Л. Огоновського і пхор. УСС Д. Палієва як помічників". Л. Цегельський називає ці три особи "трійкою", яка була властивим штабом, що підготував і виконав переворот. Цій штабовій "трійці" додано дальших помічників. "До тих помічників" — як дозволив собі сказати у своїй злобній фантазії Л. Цегельський — "треба зачислити, очевидно, й Д. Вітовського..." (уступ VII). Отже, на основі "правдивої історії" Л. Цегельського виходить, що сот. УСС Д. Вітовський був помічником пхор. УСС Д. Палієва й інших двох осіб в листопадовому перевороті! До такого безмежного цинізму й безумства докотився Л. Цегельський у своїй "великій правдомовності" та "цінних з історичного боку" (як запевняє редакція "Америки") спогадах.

Л. Цегельський оставив нерозв'язаною одну загадку: хто належав до штабу пор. П. Бубели, якщо він очолював його від серпня і впродовж вересня 1918 р., коли загально відомо, що пор. Л. Огоновський був одним із основників гурта старшин-українців в першій половині вересня, а опісля в другій половині вересня був провідним членом УГВК, в якому пор. П. Бубела в тому часі, то є ще у вересні місяці, взагалі не брав участі і не був ще його членом, — та коли також усім відомо, що пхор. УСС Д. Паліїв щойно від половини жовтня обняв становище організаційного референта в УГВК і тому не міг належати до штабу, очолюваного ніби пор. П. Бубелою ще від місяця серпня?

Спростовуючи ці невірні і видумані інформації Л. Цегельського про генезу і організацію УГВК, ми не хочемо заперечувати цієї успішної і жертвенної праці, яку виконав пор. П. Бубела враз з іншими старшинами в місяці жовтні в складі УГВК, заступаючи сот. Д. Вітовського на становищі команданта.

Як добрий приклад небуденної фантазії Л. Цегельського та як знаменитий "віц" (сміховинка) для розваги і розвеселення УСС-их вете-

ранів — варта подати один епізод із передісторії листопадового перевороту, який він із фотографічною точністю, як свідок, розповів на сторінках "Америки" з дня 5 грудня 1955 р. в статті "Той, хто очолив Листопадове Діло". Л. Цегельський змальовує в цій статті, між інш., уконститування Української Національної Ради у Львові в дні 19 жовтня 1918 р., яка була створена на зібранні тодішніх українських союзових і парламентарних послів.

"Для охорони їх зібрання — пише Л. Цегельський — перед можливим польським замахом, як і для надання зверхньої державної поваги-авторитету отсій Раді, на візвання президента Петрушевича відділ Українських Січових Стрільців дав збройну охорону. Стрільці обсадили будинок — коритарі і брами до Народного Дому. Були там і кулемети (машинні кріси). Командантом їх був молоденький поручник-четар Дмитро Паліїв (пізніше редактор у Львові і посол до союму у Варшаві)."

Я певний, що старі Усууси будуть здорово реготатися, коли прочитають таку невідому їм до тепер гумореску із стрілецького життя.

Бо уявіть собі такий курйоз, що ще за існування Австрії, перед створенням УНРади, коли військові команди діяли ще в повній силі і дисципліні, маючи у Львові до диспозиції мадярські і австро-німецькі пробоеві курені, коли лиш поодиноким старшинам УСС удавалось секретно переїздити до Львова, в тім часі парламентарний посол, перебуваючий у Відні, ігнорує авторитет австрійської військової влади і дає наказ-візвання команді легіону УСС, яка тоді ще стояла під наказами австрійської команди, щоб вона доставила до його диспозиції військовий відділ зі зброєю, кулеметами і амуніцією та перевезла його залізницею з Буковини до Львова. І команда легіону (хто?!), цей наказ-візвання голови парламентарного клубу — виконала, як твердить всезнаючий і правдомовний Л. Цегельський. Наївна і смішна фантазія! Нічого подібного взагалі не було. Ніякий узброєний відділ УСС-ів не брав участі в акті Конституанти, ані не виконував її охорони. А ті кулемети під командою поручника Палієва, який взагалі не мав ніколи ніякого відношення до кулеметної справи та мав ступінь підхорунжого — то це уже вершок всякої фантазії.

А таких байок в "спомпнах" Л. Цегельського є досить багато. Про них ще будемо говорити.

VIII. Фальшиві інформації про авдієнції у Лямаша і Гуїна

Хоч Л. Цегельський, як це свідчать усі історики листопадового перевороту та всі автори споминів, не брав активної участі в безпосередній підготові перевороту, то всеж таки є фактом, що він брав живу участь і був свідком у двох дуже важливих політичних актах напередодні 1 листопада, а саме, був учасником і одним з речників депутації віденської делегації УНРади дня 30 жовтня 1918 р. у прем'єра австрійської влади проф. Лямаша і таким же учасником депутації львівської делегації УНРади в галицького намісника графа Гуїна в дні 31 жовтня 1918 р. Оба ці акти є рішального значення для історії листопадового перевороту, бо вони були останньою спробою українського політичного проводу перебрати владу у Сх. Галичині мирним шляхом, а їх негативний вислід задецидував про постанову негайного перевороту революційним шляхом. Тому повинно бути цікавим, які свідчення подає Л. Цегельський про оба ці акти та яку вартість і яке значення мають ці його свідчення.

На великий жаль, Л. Цегельський дуже легкочудно та невірно

змалював перебіг обох згаданих авдієнцій, їх дату і час, склад присутніх учасників з обох сторін та весь зміст розмов, їх вислід та політичне значення. Тому ці його свідчення не можуть мати вартості для історії листопадового перевороту, а навпаки, у некритичних і необзнайомлених зі справою читачів і публіцистів та істориків можуть спричинити фальшиву уяву про перебіг цих важливих політичних конференцій та шкоду для історичної правди.

Про ці конференції відомо нам з історичних споминів д-ра К. Левицького, д-ра С. Барана та праці О. Кузьми. Тут цитуємо передовсім твердження д-ра К. Левицького: "Львівська делегація УНРади вислала дня 31. жовтня 1918 р. своїх представників до австрійського намісника Галичини графа Гуйна у Львові. В полудне того ж дня явилася депутація УНРади у намісника під проводом голови д-ра К. Левицького. До цієї депутації входили: д-р С. Голубович, В. Сингалевич, о. А. Стефанович, І. Кивелюк, д-р С. Баран і д-р Л. Цегельський. Намісник граф Гуйн відмовив нашому домаганню, бо в цій справі він не дістав ніякого приказу ані від царя, ані від центрального правительства і тому вважає своїм обовязком оставати на становищі австрійського намісника..." О. Кузьма на основі спогадів інших учасників додає, що в доповненні заяви речника нашої депутації, д-ра К. Левицького, д-р Л. Цегельський, який шойно вернув з Відня, де був учасником авдієнції віденської делегації УНРади у прем'єра Лямаша, сказав тоді, що останній австрійський уряд рахується з фактом розпаду Австро-Угорщини і вислав навіть йому, Гуйнові, окрему інструкцію в справі передачі державної влади українцям. Тоді ж намісник Гуйн додав до своєї відмовної заяви пересторогу, що він має до диспозиції два пробоеві курені, які дадуть собі раду із всякою спробою перевороту.

Отсей безспірний історичний стан справи, усталений усіма учасниками і істориками, перевернув Л. Цегельський до гори ногами. Він зовсім заплутався в означенні часу, коли ця авдієнція відбулася, хто в ній брав участь, та подав невірний перебіг цього акту і довільно вдуманий зміст розмов, які підчас цієї авдієнції відбувалися.

Щоб узасаднити наші твердження, ми на хвилину повернемо два дні взад. Як відомо, Л. Цегельський був висланий львівською делегацією УНРади дня 29. жовтня 1918 р. до Відня, щоб, як це він правильно писав у своїй статті з 7. XI. 1947. р. в "Америці" "запобігти цій небезпеці, щоб часом намісник Галичини, граф Гуйн, не передав Львова полякам, та щоб здобути від австрійської влади наказ намісникові Гуйнові передати — в разі перевороту — владу УНРаді, а не полякам та поперти УНРаду військовою силою австрійських залог."

Л. Цегельський приїхав до Відня 30. жовтня вранці, брав там того ж дня участь в депутації віденської делегації УНРади у прем'єра Лямаша і зараз пополудневим поїздом виїхав з Відня і вернув до Львова в полудне 31. жовтня 1918 р. і тут, того ж дня, брав участь в депутації львівської делегації УНРади у намісника Гуйна.

У своїх споминах Л. Цегельський переплутав цей хід своїх дій в той спосіб, що він помилково твердить, немовби згадана вище авдієнція у намісника Гуйна відбулась не дня 31. жовтня, то є після його повороту з Відня, а перед його виїздом до Відня в дні 29 жовтня 1918 р., і вслід за тим він викомбінював вдуманий зміст розмов, які мали вестись тоді між нашою депутацією і намісником Гуйном. Він переповідає ці фікційні розмови зі стенографчною точністю, а їх зміст та ціле їх спрямування цілком противорічать тим розмовам, які були дійсно ведені тою ж делегацією із намісником Гуйном після повороту Л. Цегель-

ського з Відня в дні 31. жовтня, а яких зміст ми уже вище в скороченні подали. Він представляє намісника Гуйна, на основі цієї вифантазованої розмови, як великого приятеля українців, який готов був боротися до загину проти польських спроб захоплення влади. Він твердить, що намісник Гуйн такими словами говорив тоді до нашої депутації: "Ви все мали приятеля в мені. Ваші національні змагання оправдані. Перед Вами будуччина. Маєте державу в Києві. Нехай Вам Бог помагає! Сльоза блиснула в старечому оці" після того, як Л. Цегельський склав йому таке запевнення: "У нас (себто в майбутній українській державі) Вам волос з голови не спаде, Ексцеленціє!" Після цієї розмови, як далі оповідає Л. Цегельський, намісник Гуйн обіцяв передати віденській владі звіт з авдієнції з прихильною для українців opinією. Вкінці (що найбільш курйозне в цьому оповіданні Л. Цегельського) намісник Гуйн порадив депутації вислати когось із присутніх зараз до Відня і там предложити наше домагання просто урядові або й цареві. Після цієї ради намісника Гуйна екекутивна УНРади нібито зараз же ухвалила, щоб Л. Цегельський негайно їхав до Відня.

Це вже дійсно треба вважати вершком фантазії, коли читається таку нісенітницю, що намісник Гуйн радив нашій депутації вислати когось із присутніх до Відня інтервенювати в центральній владі, коли ми всі знаємо, що такої депутації УНРади в намісника перед виїздом Л. Цегельського до Відня взагалі не було, та що депутація нашої делегації у намісника Гуйна і розмова з ним відбулась дійсно вже після повороту Л. Цегельського з Відня в дні 31. жовтня, як рівнож трудно повірити його словам, що намісникові Гуйнові "блиснула слеза в старечім оці...", коли добре знаємо від інших свідків цієї депутації, що намісник Гуйн дуже твердо говорив з українською депутацією і погрозив їй навіть пробоевими куреннями на випадок бунту українців. Щоб не було в когось сумніву щодо наших тверджень, належить зауважити, що Л. Цегельський не згадує взагалі в своїх споминах і інших статтях про дійсну авдієнцію нашої депутації, яка відбулась при його активній участі після його повороту з Відня в дні 31. жовтня. І цей факт потверджує вповні фантазійний характер інформацій Л. Цегельського про його розмови з намісником Гуйном.

Не хочеться прямо вірити, щоб досвідчений публіцист і відповідальний політик не памятав цього знаменного і важливого факту, що після авдієнції у намісника Гуйна він не міг їздити до Відня пропонувати австрійській владі мирну передачу влади українцям в Галичині, але що, навпаки, в дві години після цієї авдієнції, в якій він брав активну участь, делегація УНРади в його присутності, за спонукую голови УГВК сот. Д. Вітовського, вирішила доконати революційний переворот в цілій Сх. Галичині і перебрати владу в руки українського народу.

Належить ще зауважити, що Л. Цегельський не може подати прізвищ дійсних учасників депутації, яка явилася в намісника Гуйна в дні 31. X. або, як він твердить, в дні 29. X. Він твердить невірнo, що на тій авдієнції був тільки д-р К. Левицький і він. Тим часом, як це ми вище подали за свідоцтвом д-ра К. Левицького, ця депутація складалася із семи осіб, м. інш. був там і д-р С. Баран й інші, яких прізвища є точно подані.

Ця плутанина в споминах Л. Цегельського про його політичну діяльність в трьох останніх днях перед листопадним переворотом є достаточним доказом малої віродостойности його інформацій про передісторію цієї події.

Коли йдеться про участь Л. Цегельського в розмовах віденської де-

легації УНРади з прем'єром австрійської влади проф. Лямашем в дні 30. жовтня, то тут також незвичайно докладно в літературнім стилі передавані діалоги не дають підстави для особливого довіря до переданого змісту цих розмов. Л. Цегельський писав кілька разів в різні часи про цю авдієнцію, але за кожним разом він змінював не тільки зміст цих розмов, але також і прізвища співрозмовців. Крім того відомо, що вернувши після цієї авдієнції до Львова, зовсім інакше інформував львівську делегацію УНРади про вислід розмов у Відні.

У своїй статті з 1947 р. в "Амерці" він говорить, що з українського боку, крім послів Василька, Петрушевича і Е. Левницького, брали ще участь у віденських розмовах Дністрианський і Колесса, а в теперішніх споминах не подає уже двох останніх, а зате каже, що там були також: Романчук, В. Бачинський і Л. Бачинський. В 1947 р. він твердив, що крім прем'єра Лямаша брав участь в розмовах віцепрем'єр д-р К. Реннер, що був пізніше президентом Австрії (загально знана особистість), а тепер знова подає не д-ра Реннера як віцепрем'єра Лямаша, тільки каже, що це був проф. Редліх, славний учений юрист і парламентарний посол. Таку несолідність інформацій ми бачимо на кожній сторінці споминів Л. Цегельського.

Але поминаючи це, для істориків листопадового перевороту остануться усе сумнівними твердження Л. Цегельського про, нібито, дану делегації УНРади прем'єром Лямашем в дні 30.X згоду і обіцянку передати владу в Сх. Галичині українцям, поскільки письмєнне рішення про таку згоду і обіцянку не дійшло до рук УНРади у Львові та ніхто його не бачив, ані його зміст не є нікому відомий. Опубліковані д-ром К. Левницьким протоколи нарад австрійської Міністерської Ради, що відбулась на другий день після від'їзду Л. Цегельського до Львова, то є дня 31. жовтня 1918 р., під проводом прем'єра Лямаша, (тижневник "Воля", Відень, 1920, липень), доказують, що рішення про передачу влади в Галичині УНРаді, яке прем'єр Лямаш ніби то спеціальним кур'єром обіцяв переслати намісникові Гуйнові, а про яке говорить Л. Цегельський в своїх споминах, не було взагалі видане, а тим самим не було переслане намісникові Гуйнові до виконання. Бо треба також сумніватись, чи з правно-формального становища міг прем'єр влади без постанови міністерської ради рішати про того рода засадничу справу.

Тому належить вважати дуже сумнівними ці інформації, про які тепер говорить Л. Цегельський, що він їх привіз з Відня після розмови з прем'єром Лямашем. Автори двох найповажніших, вичерпних праць про листопадовий переворот: д-р М. Лозинський "Галичина" і сот. О. Кузьма "Листопадові Дні" — твердять, що Л. Цегельський інакше інформував львівську делегацію УНРади, після свого повороту з Відня, про рішення австрійської влади в справі передачі влади українцям в Сх. Галичині, ніж він це тепер говорить у своїх споминах. Він нічого не говорив тоді про те, що прем'єр Лямаш уже дня 30. жовтня вирішив передати владу українцям, але, зате, запевнив членів УНРади, що того самого дня, тобто 31. жовтня, на раді міністрів у Відні має застати рішення, щоб владу в Сх. Галичині передати УНРаді. На другий день, 1. листопада, урядовий кур'єр мав привезти це рішення з цісарським підписом до Львова і вручити намісникові.

Все ж таки, таке рішення про передачу влади українцям, взагалі не було видане, як про це запевняв УНРаду у Львові Л. Цегельський, і ніякого кур'єра ні телеграми, як дехто твердить, ніхто із Відня до Львова не вислав.

Так, отже, український політичний провід не діждався "передачі

влади українцям у Сх. Галичині мирним шляхом“ з боку австрійської влади. В найбільш критичнім моменті, коли на передодні 1. листопада опінія більшости політичного проводу ждала на прихильне і позитивне рішення віденської влади, у Львові уже два дні готувався самостійно український військовий штаб, УГВК, під проводом сот. УСС Д. Вітовського, до революційного виступу, перейшовши із стадії нерішучости, вижидання і обережної підготовки до військової децизії і означення дня і години збройного чину.

IX. Роля полк. Д. Вітовського у листопадовому перевороті

З особливим натиском старається Л. Цегельський переперти свої тенденційні й неправдиві міркування в основному й центральному питанні листопадового перевороту: хто доконав, чи довершив листопадовий переворот та яка роля в цій події полк. Д. Вітовського, згл. інших осіб, груп чи організацій. Він рішає це питання по своїйому, а саме він намагається мотивувати його і вияснювати негативним методом, а то запереченням ролі та усяких заслуг полк. Д. Вітовського в цій історичній події. Він оспорує і заперечує історичний факт, що полк. Д. Вітовський (цитуємо його слова): "довершив листопадовий переворот та був героєм-лідером цього перевороту й відіграв в ньому історичну ролю". Рівночасно він заявляє, що "тодішні галицькі політичні провідники ні в голові не мали відкладати перевороту і тому це не була історична заслуга Д. Вітовського, що такий переворот переведено в ночі на 1. листопада 1918 р.". З другого боку, він приписує всю, виключну заслугу в довершенні перевороту заданій вище "трійці" старшин на чолі з пор. П. Бубелою.

Які ж були дійсні заслуги і правдива роля полк. Д. Вітовського в листопадовому перевороті, які Л. Цегельський намагається применшити і обнизити до найменшого ступня або навіть їх цілком заперечити?

Є правдою, що завдяки старшинам-українцям, які служили в австрійських військових частинах у Львові, а які були членами УГВК і його створили (пор. Л. Огоновський, пор. Т. Мартинець, пор. І. Рудницький, чет. Караван і багато інших) та при співучасті деяких членів Народного Комітету, як д-ра С. Барана й інших переведено серед українського вояцтва у Львові освідомляючу пропаганду та сяку-таку організацію і підготову на випадок збройного виступу, а завдяки активности пхор. УСС Д. Палієва переведено те саме в повітових центрах Сх. Галичини. Цієї жертвенної і заслуженої праці та підготовної і організаційної роботи, зокрема у Львові, ніхто не приписує полк. Д. Вітовському, як це думає Л. Цегельський, ані пор. П. Бубелі, а тільки тим усім, численним, поіменно названим старшинам, які служили у львівських частинах.

Усім відомо, що полк. Д. Вітовський перебував до дня 29 жовтня 1918 р. на Буковині в складі легіону УСС, і ніхто ніколи не твердив, що він провадив перед своїм прибуттям до Львова організаційну роботу серед львівського вояцтва. Він також по причині своїх особистих обставин, перебуваючи ще з легіоном УСС на Україні, не міг бути основником УГВКомісаріату ані його активним членом в перших тижнях його існування і діяльності, так як не був ним також тоді і пор. П. Бубела. Відсутність пол. Д. Вітовського в цій вступній організаційній стадії Військового Комісаріату в найменшій мірі не зменшує, ані не заперечує, як це бажав би Л. Цегельський, його основних заслуг і цієї історичної ролі, яку виконав у листопадовому перевороті.

Полк. Д. Вітовський прибув з постю УСС на Буковині до Львова в дні 29 жовтня 1918 р. (свідчення сот. Б. Гнатевича, члена УГВК) на

визвання львівської делегації УНРади і зараз обняв необсаджений досі ніким пост команданта УГВКомісаріяту та українських збройних сил. В моменті його прибуття до Львова не існувало ще ніяке рішення ні з боку політичного проводу (УНРади), ні військового штабу (УГВК) про виконання військового перевороту, не було ще ніякого оперативного плану про спосіб зайняття Львова та роззброєння окупаційних військ, а що найважливіше, не було ще взагалі означеного речення, в якому переворот мав би бути виконаний. Взагалі, саму можливість насильного військового перевороту вважав наш тодішній політичний провід щонайбільше за *malum necessarium* (конечне зло) і всю свою увагу спрямовував в напрямі мирного перебрання влади. Зокрема, більшість парламентарних послів ставилась з деяким недовір'ям до ідеї збройного перевороту, була нерішуча і обережна у своїх виступах та не могла вийти поза свої давні опортуністичні навички політичної дії. Вони не думали про можливий переворот за два-три дні, бо були переконані, що УНРаді буде передана влада без ужиття збройної сили. Ця нерішуча тактика нашого політичного проводу стримувала революційну активність УГВК, в очікуванні вказівок від віденської делегації УНРади, яка до останнього моменту вела безнадійні переговори з австрійською владою в справі переняття влади в Сх. Галичині. Не тільки внутрі політичного проводу, але також серед членів УГВК-ту ніхто не рахувався з тим, що до виконання збройного перевороту остався дуже короткий час — усього два дні. Член МГВК-ту сот. Б. Гнатевич говорить: "Ніхто, і самі змовники, як це виявляється з їх спогадів, і не думали, що все це прийде так дуже незабаром, ще перед зимою". Доказом цього є такі організаційні зарядження УНРади: на день 1 листопада визначено політичні організаційні збори у Львові, а по повітах такі ж збори на день 6 листопада. Щойно на день 3 листопада скликано до Львова повну УНРаду — на випадок, коли б не наступило рішення віденського уряду щодо передачі українцям влади у Сх. Галичині.

Серед такої політичної дійсности та серед таких політичних настроїв обняв полк. Д. Вітовський відповідальне становище провідника збройного перевороту. Із вище поданих фактів видно, що з приїздом полк. Д. Вітовського до Львова справа збройного перевороту не була ще конкретно вирішена, ніхто не думав про нього, як про завдання найближчих днів, та не був ще ніким визначений, навіть приблизно, реченець такого перевороту. Прибувши до Львова, Вітовський зараз зорієнтувався в ситуації і зрозумів повагу хвилі. Обнявши провід військової організації, перебрав на себе всю ініціативу акції і рішив діяти негайно з повною енергією в цілі перебрання влади вже в найближчих днях. Цей дух ініціативи і негайної революційної дії запанував серед загалу членів УГВК-ту, які не ждучи на опінію і інструкції політичного проводу, розпочали серйозні підготовні заходи в цілі негайного виконання перевороту. Коли положення у Львові стало критичне, а загроза для українців із заповідженням приїздом Польської Ліквідаційної Комісії оказалась безпосередньою, тоді Вітовський вирішив негайно діяти. Не вижидавши на формальне рішення львівської делегації УНРади, яка до останнього моменту ждала на директиви виконаної делегації УНРади у Відні, він скликав дня 31 жовтня 1918 р. вранці засідання УГВК-ту, на якому разом з присутніми тоді деякими членами УНРади вирішено виступити збройно і перейняти найближчої ночі у Львові і в цілому краю владу в імені УНРади. Зараз були видані за підписом Вітовського накази і зарядження до повітових центрів перебрати силою владу в українські руки. Коли всі найважливіші заходи, зв'язані з переворотом були

зроблені, коли Вітовський уже виконав перший революційний крок, щойно тоді пішов він того ж дня (31.X) із другими членами УГВК-ту на засідання УНРади, на яке мав прибути Л. Цегельський із інструкціями з Відня від виконної делегації УНРади.

Х. Правдивий перебіг засідання УНРади 31. жовтня 1918 р.

Чи була пропозиція про відложення перевороту?

А тепер спробуємо з'ясувати правдивий перебіг та зміст дебат і постанов того критичного засідання львівської делегації УНРади, на якому полк. Д. Вітовський з другими членами УГВК-ту своєю рішучою постановою перепер історичну постанову про негайне виконання перевороту та визначення його реченця на найближчу ніч, год. 4-та ранку.

Основна проблема зв'язана із цією нарадою, яку Л. Цегельський дуже гостро оспорує в своїх споминах та яка його дуже сильно денервує — це питання: чи на цьому засіданні була поставлена тодішніми нашими політичними провідниками пропозиція згл. внесок про відложення перевороту на пізніший термін, та чи полк. Д. Вітовський іменем УГВК-ту спротивився тоді тій пропозиції і вимагав негайного виконання перевороту.

Л. Цегельський з абсолютною певністю заявляє, що "тодішні галицькі лідери ні в голові не мали відкладати перевороту". Отсим голословним запереченням він думає боронити і свою політичну непорочність. Тому він з великим обуренням називає такі негативні твердження про нього і про тодішніх політиків — неправдою, сплетнями, легендою і клеветою.

Щоб справа була ясна, ми думаємо, що Л. Цегельський у своїм святім обуренні на "клеветників" вийшов із зовсім фальшивого становища. Він уявляє собі дуже примітивно, що коли в якогось діяча стверджується його політичний опортунізм чи обережну нерішучість, то це є страшна зневага чи навіть клевета супроти такого політика. Він думає, що його вартість і заслуги як політичного діяча будуть сильно обнижені і зменшені, коли він в своїй політичній діяльності в певному часі діяв не як опозиціоніст чи доктринер, чи революціонер, а як обережний політик, опортуніст, легаліст. Л. Цегельський, який у численних своїх статтях боронить опортуністичну, угодову й помірковану політику нашої парламентарної репрезентації в останніх місяцях до розпаду Австрії, а в своїй статті "Хто очолив переворот 1 листопада" в "Америці" 1955, ч. 218 поставив таку "рevelяційну" тезу: "Розпад Австрії був би ударом для самостійності України, а так само ударом для Галичини. Українські політики цього розпаду не бажали. Др. Петрушевич, як і ми всі восени 1918 р. рішався на здержливу політику...". — захотів тепер стати революціонером в опінії читачів "Америци". Зовсім помилково і непотрібно! І тому треба дивуватись, що він тепер обурюється на тих, які згідно з правдою твердять, що деякі наші політики і він в тому числі, пропонували відложити на згаданому засіданні листопадовий переворот до прибуття кур'єра з Відня із інструкцією австрійської влади, про що він сам в оптимістичнім тоні і з рішучим запевненням реферував тоді членам львівської делегатури УНРади.

Виходячи із таких мильних передпошилок і фальшивого розуміння громадсько-політичної честі, Л. Цегельський, бажючи боронити себе і інших наших політиків перед закидом опортунізму, цілком невірною і тенденційною змальовує це засідання львівських членів УНРади, а то

всупереч свідочтву усіх учасників того знаменного засідання.

Д-р К. Левицький — голова львівської делегації УНРади, яка в рішальнім моменті перебрала на себе права і обов'язки цілої УНРади, — та предсідник засідання, в той спосіб змальовує в коротких словах його перебіг у своїй знаменитій статті, яку він написав в рік після листопадового перевороту: "Разпад Австрії і українська справа" в журналі "Воля", Відень, 1920:

"Вечером 31 жовтня відбулося засідання Української Національної Ради у Львові при участі відпоручників військової організації. Зібрані вислухали звіт конференції у намісника та розважували, що даліше робити: чи вижидати сподіваної інформації з Відня (яку заповів шойно прибувший з Відня Л. Цегельський, С. Р.) і вічікувати, що зроблять поляки, чи зараз приступити до виконання акту. Мої представлювання, аби справу відложити на короткий час до приходу вісти з Відня і докладнішого пригтовлення, стрінув передусім закид з боку військових (Дмитро Вітовський), що справа є підгтовлена і може вдатися лише зараз, а як її відложити, то не вдасться. З іншого боку піднесено, що як цей ночі не возьмемо Львова, то завтра прийдуть поляки, нас випередять і наша справа пропаде. Супроти сего постановили зібрані члени УНРади виконати акт перевороту занятям міста Львова зі всіми державними урядами — досвіта 1 листопада 1918 р. та віддали сотникови Дмитрови Вітовському начальну команду українського війська".

Як видно з інших свідчень, до цієї заяви д-ра К. Левицького прилучився також Л. Цегельський й інші. Бачимо, отже, що д-р К. Левицький, як голова львівської делегації УНРади і голова засідання, поставив виразний внесок відложити переворот і цієї своєї заяви він не заважає, а як прямолинійний і послідовний в своїх засадах політик і як чесна людина, говорить правду і не стидается своїх діл. І за це ми повинні його ще більше цінувати і шанувати. Інакше думає Л. Цегельський. Він береться неправдою боронити політичну честь д-ра К. Левицького, бо каже, що він "ні в голові не мав відкладати переворот" і в той спосіб являється небажаним оборонцем чужої політичної моралі.

Другий учасник цього засідання, д-р Михайло Лозинський, відомий і заслужений політик і публіцист, голова делегації перед Найвищою Радою в Парижі для полагодження польсько-українського спору в Галичині, професор міжнароднього права на українськім університеті в Празі, у своїй книжці знаменитому творі: "Галичина в рр. 1918-1920", Відень, 1922, стор. 40, так говорить про перебіг цього засідання:

"Пополудні приїхав з Відня д-р Цегельський і привіз відомість, що сьогодні 31.X австрійська рада міністрів має рішити передати владу в українській Галичині Українській Національній Раді. Завтра 1.XI.1918, урядовий кур'єр має привезти це рішення з цісарським підписом до Львова і вручити намісникові Гуйнови. З огляду на це виникла думка, яку заступали д-р К. Левицький і д-р Л. Цегельський, чи не ліпше послухати вказівки виконуючої делегації УНРади і ждати до завтрашнього дня. До групи, яка була за виконанням пляну цієї ночі, прилучився Вітовський, який заявив, що до виконання цього пляну усе так підгтоване, що вже неможливо його відложити, та що він на випадок відложення не може взяти на себе відповідальности за дальший хід подій, бо завтра ми вже можемо бути безсилні супроти польської переваги. Дякуючи цьому перемогла думка, що таки цієї ночі треба перевести порішену акцію. Очевидно завдячити треба це рішення військовій організації і її провідникові Вітовському. Коли б вона не була заявила гтовности перевести це рішення, воно не могло б бути прийняте. Та вона

зробила ще більше — вона настоювала на прийнятті цього рішення супроти тих, що, ще вагалися”.

Отсі свідчення д-ра М. Лозинського — це повне потвердження свідоцтва д-ра К. Левицького. Вони є авторитетним ствердженням цієї "легенди" про історичну роль Вітовського в листопадовому перевороті, яку так завзято береться заперечувати Л. Цегельський. Він дає за це д-ра М. Лозинського в дуже непристойній і некультурній спосіб, називаючи його свідчення сплетнями, а його самого безхарактерним, нікчемним сервілістом, анархістом, комуністом. Такі "аргументи" Л. Цегельського характеризують тільки його самого як людину і публіциста та дійсну вартість його "споминів".

Зрештою, коли загально є відоме публіцистичне минуле Л. Цегельського, а зокрема його тяжкі зневаги під адресою Митрополита Шептицького в львівськiм "Ділі" з серпня 1908 р., де він назвав Митрополита "чужинцем, надиханим традицією Валенродизму", за що його з місця усунули з редакції "Діла", або коли прочитаємо його ганебний пашквіль на католицьку і православну церкву в євангелістичкiй брошурі "Звідки взялась і що то є євангелістичка віра?" видання Головної Управи Євангелістичкого Об'єднання, Торонто, 1950, сьоме видання коштом голляндських кальвіністів, 1958 р., то з чистим сумлінням і повною відповідальністю можна спрямувати проти нього самого всі ті епітети, якими він спом'янув, нежничого вже, замученого большевиками, д-ра М. Лозинського.

При цьому подамо ще твердження історика листопадового зриву, сот. Олекси Кузьми, який в той спосіб описує перебіг засідання ввечері 31. жовтня, а зокрема, як прийшло до рішення про військовий переворот в ніч на 1. листопада 1918 р.:

"Депутація (від намісника Гуйна, С. Р.) вернула до салі засідань Народнього Комітету, де ждала решта УНРади, і подала до відома відповідь намісника. Зібрані обміркували, що даліше робити: чи дождити сподіваної інформації від президії УНРади в Відня, чи зараз приступити до діла. По заповненні д-ра Цегельського того же самого дня, 31. жовтня на раді міністрів у Відні має застати рішення, щоби владу у Східній Галичині передати УНРаді. На другий день, 1. листопада урядовий кур'єр мав привезти це рішення з цісарським підписом до Львова і вручити намісникові. Тому виринула думка, яку підтримували д-р К. Левицький і д-р Цегельський, чи не краще послухати вказівок віденської виконуючої делегації УНРади і заждати, аж приїде кур'єр з Відня.

Відкладанню справи, хочби на короткий час, спротивилися рішуче відпоручники Українського Військового Комітету (сот. І. Рудницький подає назву: Український Головний Військовий Комісаріят, С. Р.), яких також запрошено на це засідання. В імені цього Комітету заявив сот. Вітовський, що до виконання військового перевороту все підготовлене і вже неможливо його відложити. На випадок відложення, він, як представник української збройної сили, не може взяти на себе відповідальності за дальший хід подій, бо завтра українці можуть бути вже безсильні супроти польської переваги. Справа може вдатися тільки зараз. Як цієї ночі ми не візьмемо Львова, то завтра візьмуть його напевно поляки... Рішучість і самопевність представника військового комітету поділяли переконуючо навіть на тих учасників наради, що досі ще вагувались і хотіли ждати чогось із Відня. Всі згодилися зі становищем української військової організації, для якої Австрія і Відень перестали існувати". (О. Кузьма. Листопадові дні, стор. 50-51).

Також активний учасник військової організації та учасник засідан-

ня з дня 31 жовтня, сот. УСС д-р Б. Гнатевич, оповідає про ті самі події та про роллю Вітовського в цих подіях в своїй статті "Український Головний Військовий Комісаріят", поміщеної в книзі "Історія українського війська" вид. І. Тиктора, стор. 464, в той спосіб:

"В той час, коли у Львові і інших містах шли горячкові приготування до збройного виступу, з Відня приходили від виконної делегації УНРади не то інструкції, че то поради підоджати, бо, мовляв, австрійський уряд передасть українцям владу і без часили. З такою вісткою приїхав до Львова 28 жовтня (це помилка, має бути: 31 жовтня, С. Р.) д-р Л. Цегельський".

Д-р Гнатевич з'ясовує зокрема позитивну роллю і заслуги Вітовського в довершенні листопадового перевороту. Він говорить далі в тій же книзі:

"Сот. Вітовський, приїхавши 29 жовтня до Львова й познайомившись зі станом організації, рішив діяти, поки не пізно. Перебрати владу рішено в найближчих днях. Трохи іншої думки була галицька делегація УНРади. Принципіально вона теж стояла за активний виступ, але радила послухати виконної делегації і виждати ще якийсь час, поки не виявляться остаточно результати переговорів членів виконної делегації з кабінетом Лямаша".

Вкінці говорить д-р Гнатевич, що "д-р К. Левницький дав Вітовському формальну згоду на довершення перевороту". В цих словах передав д-р Гнатевич зовсім правильне сформулювання і окреслення тодішніх взаємовідносин між політичною і військовою організацією, яку очолював Вітовський. Із цього видно, що рішення про довершення листопадового перевороту вийшло від Вітовського і членів УГВК-ту, а тодішній політичний провід устами д-ра К. Левницького дав тільки зі свого боку формальну згоду на це революційне рішення та перейняв на себе співвідповідальність за успіх і наслідки цього рішення.

І в цьому якраз виступає ясно ця рішальна, революційна роль Вітовського та моральна сила його провідницької волі як військового команданта, якою він не тільки переборов нерішучість та надмірну обережність тих політиків, що ще вагалися, але яка допомогла йому також серед членів УГВК-ту переконати тих старшин, які ще хиталися. Д-р Гнатевич як свідок останніх бойових наказів Вітовського подає таку знаменну ілюстрацію ситуації і настроїв серед членів УГВК-ту уже після рішення УНРади про переворот. Він говорить:

"Ввечір (після засідання УНРади ЗІХ, С. Р.) зібрались втаємничені в змову старшини. До присутніх промовив сот. Вітовський, указав їм на вагу хвилини, обговорив вигляди акції і розподілив завдання. В декого з присутніх виринав сумнів, чи вдасться перебрати владу, але сот. Вітовський не допустив до дискусії на ту тему і заявив, що в год. 4 ранку 1 листопада відділи мають приступити до виконання поставленого їм завдання".

Не може бути, отже, найменшого сумніву, що рішальним моментом у довершенні листопадового перевороту були останні три дні напередодні 1 листопада, а зокрема день 31 жовтня і відома нарада ввечорі того ж дня. Уся революційна і військова дія стояла тоді під безпосереднім провідом і при найближчій участі Вітовського. Тоді проявилась в повній силі його надзвичайна енергія і революційна ініціатива та така ж настанова його товаришів, членів УГВК-ту — про konieczність негайної, збройної дії. "Рішучість Вітовського перемогла" пишуть свідки його тодішньої діяльності. Відложення перевороту, хочби на 24 години, спричинило б повну невдачу запланованого перевороту.

Ми були б випереджені поляками в дні 2 листопада. Переведена війська підготовка пішла б на марне. Ми не мали б 1 листопада і його славної легенди! "Без Дмитра Вітовського не було б 1 листопада 1918 р." — пише в своїх знаменитих споминах старшина-учасник наших визвольних змагань і відомий громадянин, проф. Степан Шах.

І так оцінюють роль і заслуги Вітовського — вся наша історіографія визвольних змагань, усі спогади свідків і учасників, уся наша національно-визвольна традиція, які винесли його на верхи всенародньої легенди про одного з найкращих репрезентантів великої, героїчної і незакінченої ще збройної боротьби за самостійну державність і соборність України.

ХІ. Для чого покликано полк. Д. Вітовського до Львова?

Полк. Дмитро Вітовський блискуче виконав завдання, доручене йому львівською делегацією УНРади і УГВКомісаріатом, до якого його покликано, як єдиного відповідного кандидата. Він виконав листопадовий переворот. І це було те конкретне історичне завдання, яке було ділом його організаторських здібностей, знаменитої політичної орієнтації та революційної мужності, а яке він доконав у відповідний час тими слабкими силами, які він мав до диспозиції. Ніхто з тодішніх наших старшин, зокрема із членів УГВКомісаріату, не надавався на це становище краще, як Вітовський, духовий провідник УССстрілецтва та один із найкращих його старшин. УНРада і УГВКомісаріат зробили правильний вибір особи майбутнього провідника і виконавця листопадового перевороту, а Вітовський вповні виправдав це високе довіря нашого політичного проводу до його особи.

Не зважаючи на це, Л. Цегельський, не тільки заперечує — як це ми вище бачили — заслуги Вітовського у доконанні листопадового перевороту, але що більше, він твердить, що УНРада і УГВКомісаріат покликali його на це становище не задля його військових здібностей і кваліфікацій, а тому, що вони були змушені це зробити, щоб запобігти бунтові і крамолі, які — мовляв — готувались тоді серед УССстрілецтва. Він так дослівно пише про це: "УНРада знала, що серед УСС готувиться крамола. Вона хотіла запобігти їй тим, що на команданта Львова покликано Вітовського. Це була перша уступка, ще навіть не сформованого явно українського уряду — українській отаманії і сваволі, там, де її ніяк не повинно бути — серед УСС." (уступ I).

Ми спинимось пізніше дещо докладніше над згаданою фантастичною вигадкою Л. Цегельського про бунт УСС-ів напередодні листопадового зриву. Хочемо тільки вже тепер ствердити, що в його твердженнях про існування якогонебудь бунту чи крамоли серед УСС-ів на Буковині немає ні зерна правди і тому цілком неправдивими є подані ним мотиви рішення УНРади в справі покликання Вітовського на команданта українських військ у Львові, а саме, щоб в той спосіб стягнути до Львова збунтованих УСС-ів.

З другого боку, всі свідки і учасники тодішніх подій у Львові і на Буковині та автори усіх спогадів стверджують згідно, що Вітовський тільки на основі своїх особистих кваліфікацій був єдиним кандидатом на це становище і ніхто в тому часі не видвигав іншої кандидатури. "Ніхто з дотеперішніх членів УГВКомісаріату на це не надавався. Стати головою організації, що обіймала весь край і мала лягти в основу грядучих подій, не поривався перший-ліпший амбітник", — говорить О. Кузьма. Також "всезнаючий" Л. Цегельський нічого не може сказати про те,

чи тоді пропонував хтонебудь відповіднішого кандидата, та хто був — на його думку — здібнішим і більш кваліфікованим кандидатом на це становище.

Уже задовго до листопадового перевороту УНРада після взаємного порозуміння з УССтрілецтвом, яке перебувало тоді на Буковині і було основою і центром української збройної сили, намітила сот. УСС Д. Вітовського, як кандидата на провідника УГВКомісаріату. Ше на десять днів до перевороту виїздив в тій справі до постю УСС на Буковині представник УГВК пор. І. Рудницький та делегат УНРади Др. В. Панейко. Загал УССтрілецтва з одушевленням підтримав пропозицію передати провід УГВКомісаріату сот. Д. Вітовському. Тому всякі спроби сфальшувати дійсні мотиви і волю нашого тодішнього політичного і військового проводу в справі призначення Вітовського провідником УГВКомісаріату є одним із тих багатьох фальшив, якими є переповнені "спомини" Л. Цегельського.

ХІІ. Сплетня про „бунт-красола“ УСС-ів на Буковині

А тепер переходимо до згаданого вище твердження Л. Цегельського про якийсь бунт-красола УССтрілецтва напередодні листопадового перевороту. Цитуємо дослівно усі ці тяжкі обвинувачення, які він дозволив собі на цю тему кинути під адресою УССтрілецтва:

"Українські Січові Стрільці мали в часі коло 1 листопада свою власну та іншу політику, яка власне стала причиною того, що ми втратили Львів. Це є історичний гріх УСС, якого ніяк витерти зі сторінок історії...

"Вони просто не послушали наказу Укр. Нац. Ради й не прибули на 1 листопада 1918 р. до Львова, як це їм було наказано зробити. УСС в Коші було 4000 мужа з артилерією, кулеметами ітд. Полкові УСС наказано бути на 1 листопада рано у Львові...

"УСС мали "свій плян" державного замаху, а саме проголосити архикнязя Вільгельма диктатором-королем. Вони прибули до Львова три дні після перевороту... українська отаманія і сваволя там, де її ніяк не повинно бути — серед УСС...

"Коли хто завинив тому, що українці втратили Львів, то були це саме УСС, через їх промах рішуче потерпіла наша справа в Галичині. Оцей промах галицьких Січ. Стрільців був серед них першим проявом отаманщини та політиканства, чим вони заразились у часі свого побуту на Великій Україні (від лютого 1918 р. до літа 1918 р.) ...

"Коли військо зачне робити політику на власну руку, ігноруючи владу, зачинається лихо і невдача. Так сталося з Січовими Стрільцями. Замість виконати наказ УНРади та обсадити Львів до 1 листопада, вони "політикували" на Буковині і в результаті втрачено Львів...

"Дійсність щодо І.ХІ і Львова цілком не показує Стрільців героями, а на жаль, розполітикованою і фрондующею групою молодиків. УСС в своїй державі були гніздом розполітикованих і нездисциплінованих амбітників. Коли повстала українська держава — вони не дописали..."

Такі ревелайційні новості із історії УССтрілецтва та його боротьби за Львів в листопаді 1918 р. відкрив українському громадянству Л. Цегельський на сторінках щоденника "Америка". Відкриття дійсно надзвичайне, бо про його сенсаційний зміст довідалось українське громадянство вперше щойно від нього. По сьогодні ніхто із учасників або свідків листопадового зриву, ні один із тодішніх політично-державних діячів та ні один із істориків наших визвольних змагань — ні словом не згадали в своїх працях, спогадах і статтях про наведені вище історичні

гріху УССтрілецтва. Протягом останніх сорок років ніхто навіть не чув хочби найменшого натяку про це, що нам тепер оповідає Л. Цегельський про УСС і листопадовий зрив. Чи ж би всі вони із фальшивої симпатії до УССтрілецтва хотіли впродовж понад сорок років промовчувати його промахи і гріхи та оббріхувати своє громадянство і фальшувати історичну правду? А може дійсно найшовся в особі Л. Цегельського — український Масарик, за якого прикладом — як це він сам про себе пише — він перший відважився, як ідейний борець за правду, розбити одну з легенд про УССтрілецтво, наперекір загальній фальшивій opinio та усім дотеперішнім неправдивим мітам?

І що ж на це усе кажуть сьогодні ті ж Українські Січові Стрільці, яких фіктивну славу так сміло розвінчав Л. Цегельський? Хто ж на їх думку сказав або правду, або брехню про їхню поведінку напередодні 1 листопада 1918 р.: чи вся дотеперішня історіографія наших визвольних змагань, чи Л. Цегельський і редакція "Америки"?

Нам відомо, що оставші ще в живих численні Українські Січові Стрільці, розсіяні по всьому світі, старшини, підстаршини і стрільці, які напередодні 1 листопада 1918 р. повнили службу і перебували на відповідальних становищах в складі Легіону УСС на Буковині або працювали тоді в революційному штабі у Львові під проводом Д. Вітовського, з найглибшим обуренням сквалфікували усю цю низькопробну писанину Л. Цегельського, як абсолютну неправду, злобну фантазію та як вислану з пальця несамовиту вигадку і клевету на добру славу УССтрілецтва. А за ті безпідставні, зневажливі вислови під адресою УССтрілецтва, ганьблячі його громадську і вояцьку честь, вони кажуть: хай йому Бог простить!

Кожний, хто прочитає ці тяжкі обвинувачення про "історичний гріх УССтрілецтва та зневажливі уваги і коментарі, — мусить в першій мірі запитати: яку підставу та які докази має Л. Цегельський для цих усіх своїх тверджень та яке джерело своїх відомостей про ці справи і події подає він? Зваживши, що він сам в тому часі перебував у Відні або у Львові, — а УССтрільці стояли постоєм на Буковині і тим самим він не міг знати про це все як учасник чи свідок з власної обсервації, він повинен був покликатись на джерело своїх відомостей та подати щонайменше ім'я і прізвище та суспільне становище свого інформатора або якийнебудь документальний доказ, коли хотів, щоб факти, подані в його твердженнях, були сьак-так серйозно трактовані, хочби як дискусійний історичний матеріал.

Л. Цегельський того не зробив. На свої вигадані твердження він не подав ніяких доказів. Він пустився на бистру воду безвідповідального фантазерства та відважився подумати, що читачі його "споминів" повірять йому на слово, як колишньому послові і міністрові та редакторові католицького щоденника. Оцим своїм голословним нападом на добру славу УССтрілецтва Л. Цегельський показав, як несерйозні і фальшиві були ті його міркування, коли він повчав інших авторів та осуджував їхні спомини, як невірні і безвартісні, та проголосив навіть методологічну теорію про писання споминів. Він так учить:

"По моему "спомин" це опис того, що я сам бачив, сам пережив, чого я сам був учасником, або бодай свідком" (уступ II). Теорія зовсім правильна. Питання тільки, чи цю теорію застосував Л. Цегельський при писанні своїх "споминів", а зокрема при своїх сенсаційних твердженнях про протидержавний бунт крамольників-УСС-ів напередодні 1 листопада 1918 р.? Чи був він "сам учасником або бодай свідком", чи дійсно він "сам бачив" та "сам пережив" те все, що він понаписував про УСС?

Очевидно, що — ні! Він навіть не може нам сказати, на чіх оповіданнях, слухах чи силетнях він побудував свій акт обвинувачення про "історичний гріх УСС, якого ніяк витерти із сторінок історії..."

Ми заперечили в основі і деталях правдивість усіх тверджень Л. Цегельського про бунт УСС. Вони не є обосновані не тільки ніяким, хочби найслабшим доказом правди, але навіть не є підтримані якиминесбудь признаками якоїсь правдоподібності. Ми, отже, могли б на цьому закінчити нашу оцінку тієї частини еляборату Л. Цегельського, яка відноситься до участі і ролі УСС в листопадовому зриві.

ХІІІ. Ідейно-політичне становище УСС-ів напередодні перевороту

Але все таки, щоб розвіяти всякі сумніви, які у непоінформованих достаточо людей могла б викликати писанина Л. Цегельського, ми подамо ще кілька конкретних фактів, які повинні остаточно вяснити всі моменти, заторкнені в його ревеляціях.

Плян УСС державного замаху і проголошення архикнязя Вільгельма диктатором-королем. Оце несамовите твердження Л. Цегельського — це знаменитий шкільний приклад для нашої народньої приповідки про того хитрого чоловіка, що кликав: ловіть злодія!

Ми вже згадували вище, що максимальним постулатом політики українського парламентарного проводу в кол. Австрії, в останніх тижнях до листопадового перевороту, було створення під дахом австрійської федеративної монархії — галицької української держави. В тій справі стояв наш політичний провід до останньої хвилини існування габсбурзької монархії в порозумінні із цісарським двором, а зокрема з цісарем Карлом і архикнязем Вільгельмом. Щоб бути об'єктивним, дамо в тій справі слово самому Л. Цегельському. Він так пише про свою політику і політику Української Парляментарної Репрезентації напередодні листопадового зриву:

"Ми міркували, що збудувавши під дахом австрійської монархії свою галицько-українську державу, будемо мати в наших руках частину української території, свій державний апарат, свою армію... Здавалося нам безпечнішим для наших державнотворчих замислів держатись покищо цісаря Карла та ідеї української галицької держави... Ми думали, що якщо Вилсон і Антанта загарантують існування Австрії, як федерації вільних народів — тоді бодай у Галиччині будемо мати забезпечену українську державу... Ми щиро — в інтересі нашого народу — бажали врятувати Австрію і Карла... В тому самому напрямі працював і архикнязь Вільгельм (Василь Вишиваний), що був у сердечних відносинах з Карлом, а з нами стояв у тому самому порозумінню..." (IV і V уступ).

Є це цікаві інформації, які подав нам Л. Цегельський про свою прихильність і політичні симпатії до Австрії, до цісаря Карла і архикнязя Вільгельма напередодні листопадового зриву. В тім випадку він говорить правду. Ми знаємо в зв'язку з тим, що в половині жовтня 1918 р. др. К. Левицький повідомив Український Головний Військовий Комісаріят про те, що Антанта стоїть на становищі збереження Австрії й тому "магався від УГВКомісаріату вести цілу свою працю, а головню пропаганду серед воцтва за самостійним галицьким українським королівством у федерації з Австрією. (Др. М. Дольницький. Військова підготовка Листопадового Зриву. "УГА" Вінніпег.)

Яке ж рішення виніс в тій справі УГВКомісаріят?

Член-основник УГВКомісаріату, сот. І. Рудницький, подає нам в тій справі авторитетне свідчення в своїй праці: "Спомини з львівських Листопадових днів", "Український Скиталець", Ліберець, 1921, Ч. 1, стор. 8 і 9, як рівнож те саме стверджує др. М. Дольницький у своїй згаданій вище розвідці. Вони згідно подають:

"На цій основі (домогання дра К. Левицького — С. Р.) УГВКомісаріат рішив, якщо на це погодяться Українські Січові Стрільці, запропонувати тактичний провід майбутньої Української Армії архикнязеві Вільгельмові. Поладнання цієї справи доручив УГВКомісаріат пор. І. Рудницькому. І так 20 жовтня пор. Рудницький виїхав до Коша УСС і тут на старшинських зборах представив пропозицію УГВКомісаріату. Але УСС її відкинули, мотивуючи це тим, що архикнязь особисто нічого корисного нам дати не може, бо й сам він майже без всяких впливів, а такий штаб, як у нього, можна собі дібрати, а тільки для штабу не варто наражувати собі Антанти. Зате вирішено (на тих же старшинських зборах УСС — С. Р.):

1. Провід УГВКомісаріату передати сот. Д. Вітовському,
2. Командантом УСС, у випадку перевороту, призначити сот. О. Букшованого,
3. Цілу боротьбу вести під знаменем Соборної України".

Після такого висліді своєї місії пор. І. Рудницький виїхав з сот. Н. Гіряком до Чернівців, до арх. Вільгельма, якого він повідомив, що:

"1. Коли Австрія буде існувати далі, як федеративна держава, а поляки будуть посягати по Східню Галичину — то українці будуть з ними боротися.

2. Якщо Австрія перестане існувати, то українці у Східній Галичині виступлять під кличем Соборної України".

Архикнязь віднісся до справи дуже прихильно і виявив готовість зробити все, що буде в його силах, щоб допомогти українцям, а в першу чергу старатися, щоб Леґіон УСС вже в найскорішому часі перенесено на постій до Львова".

Таке знаменне свідчення склав відомий українському громадянству один з найвизначніших старшин УГА, не-УСС, якого правдомовність є поза всяким сумнівом. Він не тільки не стверджує, як свідок і очевидець, ніякого політичного зв'язку УСС-ів із архикнязем Вільгельмом напередодні 1 листопада, але навпаки виразно свідчить, що УСС відкинули пропозицію УГВКомісаріату доручити арх. Вільгельмові якунебудь керівну ролю в майбутній українській державі. Ці постанови старшинського зібрання УСС не були ніякою несподіванкою. Це був вияв тої ідеології і політичної лінії, яку УСС-стрілецьтво проводило за весь час свого існування. Ще на короткий час до 1 листопада УСС зайняли опозиційне становище до резолюцій Української Конституанти з 19 жовтня 1918 р., на основі яких українську етнографічну територію в Австро-Угорщині уконституовано як українську державу в складі австрійської федерації. Вони вимагали негайного засадничого проголошення з'єднання всіх українських земель в одну державу, самостійну Українську Республіку та зривання державного зв'язку з Австро-Угорською монархією.

Я писав в своїй праці "Українське Січове Стрілецьтво" (1956) про політичні настрої серед УСС в тому часі в той спосіб: "У всіх частинах Леґіону УСС почалась таємна організаційна й політична робота. На кількох зборах таємного гурта старшин і підстаршин УСС, в тайні перед своєю командою, обговорено політичну ситуацію та перспективи грядучих подій, ustaleno їх революційний, протиавстрійський і протипольський характер та визначено самостійницьку, державницьку і соборницьку ме-

ту". А про згадані вище і представлені пор. І. Рудницьким збори старшин УСС я так писав: "Українське Січове Стрілецтво постановою своїх старшин зірвало в той спосіб остаточно усякі зв'язки з Австрією, узнало себе громадянами і військом соборної і самостійної Української Республіки, визначило власну, українську команду Легіону УСС та віддало себе до розпорядимости Українського Генерального Військового Комісаріату у Львові".

Як видно із цього коротко представленого стану справ серед УССстрілецтва на Буковині в жовтні 1918 р., всякі балачки про існування серед них якоїсь спроби "державного замаху" та плянів проголошення архикнязя Вільгельма королем-диктатором могли зродитись тільки у хворій голові. Л. Цегельський не подає ні одного імені і прізвища із старшин УСС, який би мав був бути автором і речником такої ідіотичної концепції в тому часі. Ця вигадка Л. Цегельського являється очевидним курйозом, бо це були якраз УСС, які спротивились проєктові висувати арх. Вільгельма на вище становище в українській державі, а тим, хто до останнього дня існування Австрії зв'язував із Габсбургами, а зокрема із особою арх. Вільгельма, конкретні державно-політичні комбінації, — був якраз Л. Цегельський, як це він сам ствердив в наведених нами вище своїх заявах.

У своїй капітальній сплетні оставив Л. Цегельський невиясненим одне засадниче питання: він забув нам сказати ближче, на котрий королівсько-диктаторський трон готовились УСС посадити архикнязя Вільгельма? Чи збирались вони проголосити його королем плянованої і підготовлюваної самим Л. Цегельським (диви уступи IV і V споминів) галицько-української держави у австрійській федерації, зі столицею у Львові, чи плянували вони в тайні перед білоцерківськими Січовими Стрільцями маршувати із своїми двома курінями з Черновець до Києва, щоб там скинути гетьмана Скоропадського і посадити на київській троні архикнязя Вільгельма, як короля і диктатора всієї України? Велика шкода, що "всезнаючий" Л. Цегельський не розв'язав нам цієї цікавої загадки.

XIV. Для чого УСС не прибули до Львова на 1 листопада?

Л. Цегельський відкрив ще другий "історичний гріх" УСС, а саме, що вони внаслідок розполітикування і отаманщини не послухали наказу УНРади: "обсадити Львів до 1 листопада", або як він в іншому місці говорить: "без проволочки явитися у Львові", а в ще іншому: "бути на 1 листопада рано у Львові" і тому спричинили, що ми втратили Львів, а пізніше програли війну з поляками.

Про це треба також сказати кілька слів та пригадати відомі факти. Коли бистре око Л. Цегельського приловило УСС-ів на такому тяжкому гріхові, "якого ніяк не витерти зі сторінок історії" (як це він з притиском висловлюється), то він як правник, кол. парламентарний посол, а передусім як чесна і порядна людина, повинен був в першій мірі свої твердження доказати. Він цього не зробив. А по друге, якщо він не подав найменших доказів на свої обвинувачення, то він повинен був "про людське око" хоч с'як-так стисло, точно і логічно сформулювати і представити ці обставини і факти, на основі яких він побудував свій легкодушний осуд про провини УССстрілецтва, щоб уможливити заінтересованим вияснення справи. Він так "з вітру" кинув цілий ряд фраз і тверджень, без голови і ніг, яких зміст за кожним разом змінює так, що трудно вхопити основну думку.

Він не говорить: чи він сам був свідком видання згаданого наказу

для УССтрілецтва та чи він бачив і читав цей наказ; хто, яка особа цей наказ видала і його еwent. підписала; коли, в якому часі був наказ виданий (дата наказу); який був точний зміст цього наказу (він кілька разів змінює зміст наказу); в який спосіб, яким технічним, чи організаційним способом був наказ доручений команді УСС на Буковині; кому, якій особі був наказ на Буковині доручений; коли, в якому часі цей наказ був доручений команді УСС та прийнятий нею до відома; він не говорить нічого про обставини, технічно-організаційні можливості та наявність комунікаційних засобів на місці постою УСС в моменті отримання наказу; йому невідома дислокація поодиноких частин Легіону УСС в тому часі, які знаходились у значно віддалених від себе місцевостях; він ні словом не згадує про тодішні транспортні відносини на залізничних шляхах... і цілий ряд інших ризикальних моментів, які цілком докладно є устійнені нашою історіографією. Для Л. Цегельського це усе непотрібне для усталення історичної правди. Він думає, що його безвідповідальні слова і фрази надруковані в щоденнику "Америка" і тим найсильнішим доказом історичного гріха УСС, якого ніяк витерти зі сторінок історії. Він думає, що "сторінками історії" — є сторінки філадельфійського щоденника...

Дещо про дату видання наказу і дату приїзду УСС під Львів Л. Цегельський написав в зазначеній нами статті в "Америці" з 4 листопада 1947 р. ч. 86, де він говорить: "УСС стояли тоді кошем на Буковині і зазиву УНРади згл. її президії з останніх двох-трьох днів жовтня, щоб без проволоки явилися у Львові, не виконали, вони станули під Львовом аж 5 листопада..."

Ця інформація Цегельського, немов би зазив УНРади до УСС був виданий в останніх двох-трьох днях жовтня, себто 29 або 30 жовтня 1918 р., то є ще перед вирішенням речення виконання перевороту, яке наступило вечером 31 жовтня, — це цілковитий нонсенс! Подана дата прибуття УСС під Львів — 5 листопада також не є правдива, бо перші транспорти УСС прибули під Львів в полудне 3 листопада і того ж дня уже взяли участь у львівських боях. Також чисельний стан Легіону УСС напередодні листопадового перевороту, який тепер подає Л. Цегельський на 4000 люда — є неправдивий, бо загальний стан УСС вносив тоді у всіх формаціях щонайвище 1500 люда. А щодо тої артилерії УСС на Буковині, якої УСС в тім часі взагалі не мали, а про яку з такою певністю інформує нас Л. Цегельський, — то ця байка є також плодом його знаменитої фантазії, якою він з особливою смілістю послуговується та розсмішує старих усусуських ветеранів. Усе це є доказом, які "солідні" відомості про УССтрілецтво мав Л. Цегельський. До такої ж категорії відомостей належать також його твердження про бунт-красулу УСС-ів.

Ми не будемо з'ясовувати дійсного, правдивого стану наведених подій і фактів, себто справи виїзду Легіону УСС з Буковини до Львова з початком листопада 1918 р., бо ці речі аж надто вичерпно є устійнені багатьома свідками і учасниками. В світлі їх свідчень усі твердження Л. Цегельського являються очевидною неправдою. Ми обмежимось тільки до короткої ілюстрації, свідчення авторитетної особи в тій справі, а саме, УСС Дам'яна Пеленського (перебуваючого тепер в Мюнхені), який в критичному часі, то є дня 1 листопада 1918 р., повнив службу при команді Легіону УСС, при її телефонічному відділі. Він пише таке у своїх споминах п. заг. "Осінь 1918 року", опублікованих в Календарі Червоної Калини на 1934 р.:

"Дня 1 листопада, ранком 7.30 з'явився гонець зі Львова від УНРади, пор. Сенюта, з приказом їхати негайно у Львів. УСС-ів очікують

там, як найкращу частину для оборони молодої української держави. Пор. Сенюту спрямували до команданта Вишколу сот. Осипа Букшова-ного. Лискавкою рознеслась вістка, що приїхав гонець зі Львова. Годі описати радість. Всі рвалися їхати, щоб найскорше бути у Львові. В очікуванні приказу від'їзду хвилини ставали годинами. О год. 9.30 відібрав я телефонат з команди групи арх. Вільгельма, приказ негайного від'їзду до Львова і подбати про негайне зложення гарнітуру зі 100 осей і виїзду до Львова... Щойно десь під вечір (1 листопада — С. Р.) вдалося зложити потрібний гарнітур..." Описуючи даліше переїзд першого транспорту УСС до Львова, він стверджує великі перешкоди по дорозі, а зокрема довші постой на поодиноких станціях. Напр. в Станиславові задержався транспорт понад 6 годин.

Пригадаємо ще такий факт: розташована тоді досить далеко від осідку команди і розкинена четами по віддалених місцевостях на басарабському кордоні — друга сотня Легіону УСС, по причині перерваного телефонічного зв'язку з командою Легіону, отримала наказ від'їзду до Львова щойно 2 листопада, а прибувши на залізничу станцію Юрківці, щойно під вечір 3 листопада отримала для свого транспорту льокомотиву з Коломні. Їзду до Львова відбула сотня з великими перешкодами по причині саботажу начальників станцій, поляків. Про це все інформує нас докладно старшина тої ж сотні, В. Калина, у своїй книжці "Куринь смерти УСС", Львів, 1936. Командант цієї сотні пор. С. Іваницький (тепер у Мюнхені) та цілий ряд оставших при житті УСС-ів є свідками цих подій.

Про ці надзвичайно несприятливі та тяжкі умови і перешкоди, які припізли виїзд УСС з Буковини, дуже докладно оповідає в своїм творі О. Кузьма. Накінці він говорить: "Серед таких тяжких умов, їзда першого стрілецького транспорту під командою сот. Букшова-ного тривала півтора доби, хоч нормально не повинна була тривати довше як 10 годин" (стор. 132).

Ми бачимо, як неправдивими okazуються в світлі цих свідчень вигадки Цегельського, що наказ УНРади до УСС був виданий 29 або 30 жовтня, — що УСС мали обсадити Львів до 1 листопада та що вони цього наказу не послухали по причині політичної крамоли і длятого спізнилися з приїздом до Львова. Є неспірним фактом, що наказ про негайний виїзд УСС війшов зі Львова за підписом Вітовського — по полудні дня 31 жовтня. Команда УСС в Чернівцях отримала цей наказ уже після доконаного перевороту у Львові. Цей наказ заскочив УСС. Наш політичний провід, включно з Л. Цегельським, до останньої хвилини відволікав реченць збройного перевороту і щойно в останнім критичнім моменті дав свою згоду на його виконання. УТВКомісаріат, на чолі з Вітовоським, не мав можливости заздалегідь приготувити Легіон УСС та дати йому до диспозиції відповідний час, щоб він при пануючих тоді ненормальних обставинах, міг негайно, в бажаному часі прибути до Львова.

Після отримання наказу, команда Легіону УСС приступила негайно до його виконання, побороюючи усі перешкоди. Загал Стрілецтва прийняв цей наказ з найбільшою радістю, "всі рвалися їхати, щоб найкорше бути у Львові". Це не вина УСС-ів, що в міжчасі поляки зайняли частину Львова. В дальших боях у Львові УСС становили основу нашої військової сили і тільки їм належить завдячити, що ми уже по кількох днях не втратили Львова, а для грядучих поколінь нашого народу остала велика легенда про славу і криваву тритижневу боротьбу за Львів.

Нам дуже жаль тої нашої молоді і тих наших людей, які будуть чи-

тати так зневажливу неправду про УСС, яку написав Л. Цегельський, а який одночасно свідомо промовчав ці, відомі йому у листопадових днях і дальших місяцях славні дії УСС, які усе будуть для української молоді прикладом найвищої жертвенності і посвяти та великої любови своєї батьківщини.

XV. Полк. Д. Вітовський на становищі командира українських військ у Львові і його резигнація

Коли по причині невчасного візвання УСС до Львова оказались неузасадненими надії на їх негайне прибуття, тоді уже в перших годинах після перевороту стало очевидним, що цей вояцький матеріал, з яким Вітовський приступив до зайняття Львова, не був взагалі здатний до тяжких вуличних боїв, а своєю невеликою скількістю вистачав ледве на обслугову деяких важніших будинків і стратегічних позицій. Багато з тих вояків за часів Австрії взагалі не повнило фронтової служби, а було між ними також багато несвідомих і нездисциплінованих, які не видержували і цілими групами залишали довірені їм становища. Из около 1400 людей, які зайняли Львів, за два дні остало на фронті тільки 650 людей.

Не зважаючи на це, Л. Цегельський скидає усю відповідальність за неуспіхи наших військ у Львові в перших двох днях листопада — на Вітовського, який — мовляв — був ще дуже молодий, нижче 30 років, м'який і нервовий, мілітарно мало освічена людина, не був ніяким стратегом, без вищої теоретичної мілітарної освіти, неоперативний штабовик, не міг перешкодити втраті залізничного двірця і інших стратегічних позицій і через те він завинив втрату нашого Львова. У цім своїм непогованім ресентименті до Вітовського Л. Цегельський допускається логічного нонсенсу, бо коли він з одного боку твердить, що наші невдачі в перших днях львівських боїв та втрату Львова завинили УСС, бо не прибули на час до Львова, то він не може рівночасно за те саме обвинувачувати Вітовського, як команданта Львова, коли йому не довелося тоді мати тих же УСС-ів у своєму розпорядженні.

Не тільки брак логіки, але також наявні суперечності в його твердженнях, це особливість його "споминів". В II уступі і в інших місцях він гостро обвинувачує Вітовського, як нездатного команданта, за те, що цей дозволив загніздитись полякам та не зліквідував їх ("не вибив до ноги"!); зараз першого дня, на Кастрелівці і на політехніці і через те завинив втрату нашого Львова. А що пише він про те саме в XV уступі? ("Спомини" Л. Цегельського, це комбінація різних принагідних статей, писаних в різному часі. Отже автор мав право забути про те, що він давніше писав.) Він так пише тепер:

"Остане для мене загадкою, чому Вітовський не наказав взяти оцих польських гнізд приступом. Коли я в імені влади говорив з ним про потребу зробити це, він сказав: "Що зроблю? Не маю вільних частин". Що Вітовський мав замало війська, це факт. Бракувало УСС. У Львові було зразу несповна 1000 українських крісів. І 5000 не було б забагато. Тому і треба до певної міри оправдати Вітовського... Що міг зробити з 1000 людьми там, де треба було кілька тисяч?"

Оце випадкове свідчення Л. Цегельського в цім місці виявляє усю правду про Вітовського, як команданта українських військ у Львові. Воно цілком перекреслює усі інші його злобні і неправдиві твердження та цю негативну оцінку особи Вітовського, яку він на інших місцях позволив собі висловити про нього, як старшину-героя і як команданта ук-

раїнських військ у Львові. Як несерйозно звучать в світлі цього його власного свідчення усі інші безосновні твердження Л. Цегельського про брак стратегічних здібностей, недосвідченість, молодий вік, м'якість, нервовість, безрадність, брак мілітарної освіти Вітовського, а вслід за тим... про його вину за втрату Львова. Що зміг би був зробити на місці Вітовського навіть 50-літній старшина генерального штабу, коли б не мав до диспозиції, так як Вітовський, ні одної саяк-так вишколеної і здисциплінованої сотні, яка б була спосібна штурмувати обсажені польськими старшинами і легіонерами великі міські будинки та "вибити їх до ноги"?

Але цей пробльск ясної і чесної думки ("lucidum intervallum") Л. Цегельського є тільки якимсь випадковим випадком у його "спомінах". Не зважаючи на його повищі твердження, оправдуючі Вітовського, він далі з особливою злобою говорить про його резигнацію із становища команданта українських військ у Львові.

Є неспірним фактом, що після двох днів тяжких і безвиглядних боїв, у яких вся ініціатива була по польській стороні, — Вітовський по причині знесилення і цілковитого перевтомлення та в почутті великої відповідальності на своєму пості, зголосив голові тодішньої влади, д-рові К. Левицькому, свою невідкличну резигнацію зі становища головного команданта військ.

О. Кузьма в своєму творі так говорить про резигнацію Вітовського: "Свідомий великої відповідальності, зв'язаної зі становищем головного команданта, та ставлячи національну справу понад особисту амбіцію, от, Вітовський рішився поступити як людина чесна зі собою. Він зголосився до голови української влади у Львові, д-ра К. Левицького і попросив звільнити його з команди, яка йому не під силу. Він не надіявся боїв в місті, до яких українські вояки не надавалися... В інтересі національної справи він хоче передати команду в інші руки, тимбільше, що він особисто почувається також перетомлений" (стор. 104, 105).

Л. Цегельський не поминув цього факту, щоб при цій нагоді вилляти на пам'ять Вітовського, без всякої потреби і якоїнебудь причини — свою невичерпану злобу. Він дозволив собі таке написати:

"Цю резигнацію не можна оправдати його "знесиленням". Поправді влада просто порадила йому зрезигнувати, що він негайно зробив, вимовляючи собі місце секретаря військових справ та рангу полковника. Для зм'якшення цієї немилої операції зроблено його секретарем військових справ з рангою полковника. Державний Секретаріат погодився на це, щоб приєднати Січове Стрілецтво та щоб Вітовському осолодити його усунення з команданта Львова".

Ми думаємо, що несерйозний та недостойний стиль і тон, з яким Цегельський оповідає про свого товариша, міністра-героя, повинен достаточо переконати кожного про духово-моральні якості їх автора та про вартість його "історичної правди".

Д-р К. Левицький, голова тодішньої влади, на якого руки Вітовський зложив заяву про свою резигнацію, оповідає в своїм творі: "Великий Зрив", Львів, 1931, — дуже докладно про цю справу. Він говорить, що був заскочений і дуже занепокоєний цим рішенням Вітовського, висловив з цієї причини свій глибокий жаль і остаточно прийняв цю резигнацію до відома. О. Кузьма, згаданий вище історик, твердить, що резигнація Вітовського була для голови української влади "бочоюю несподіванкою" і тому він просив Вітовського, щоб він остав на своїм становищі. Вітовський рішився заждати до приїзду УСС-ів — для ведення організаційних справ.

А Цегельський навпаки, з особливою насолодою, незгідно з правдою, голосить, що "влада порадила йому зрезигнувати". Хто це був, ця "влада", яка особа таку раду давала Вітовському, — він не говорить. Йому справляє приємність сказати читачам "Америку" і на науку молоді і грядучим поколінням, що Вітовського усунули із його становища, як нещадного, — виконали на нім "немилу операцію", на яку він з вдоволенням погодився, вимовляючи собі тільки "джаб" секретаря військових справ і рангу полковника... Таку недостойну клевету під адресою такого ідеаліста і людини так хрустального характеру, як Вітовський, який ніколи в своєму житті не думав навіть про посади і честі, — міг написати тільки Л. Цегельський. Очевидно, він оцінює Вітовського тільки на основі своїх власних морально-громадських принципів, які він достаточо показав у своїх "споминах".

Він говорить також, що Державний Секретаріят погодився на нову посаду і номінацію Вітовського тільки тому, щоб... приєднати Січове Стрілецтво. До кого й до чого та в якій цілі треба було приєднувати тоді Січове Стрілецтво — про це нам Цегельський нічого не сказав. Він звільнив себе від подавання всяких доказів. А друга причина підвищення Вітовського, згл. його мотиви. — це глибоко моральні спонуки, зроджені із гуманного співчуття самого Л. Цегельського, а саме: "щоб Вітовському осолодити його усунення з команди Львова".. Яка безмежна злоба і зневажливі кпини про особу Вітовського, уже після того, як він поляг смертю героя в дорозі на Україну, а його ім'я з глибоким пієтизмом згадується усією українською спільнотою. Виховна і повчальна пожива духова для нашої молоді!

Щодо твердження Цегельського, що Вітовський "вимовив собі рангу полковника" — то ми в тім випадку не вимагаємо від нього ніякого доказу. Нам удалося знайти позитивний доказ на те, що він говорить неправду, а то в особі самого Л. Цегельського, який був свідком і учасником іменування Вітовського полковником. Він твердить тепер, що Вітовського іменовано полковником із співчуття, на його власне домагання, після його резигнації, то є після 4 листопада 1918 р. Він не говорить, що був свідком цього іменування. Тимчасом, той же Л. Цегельський в своїй, цитованій уже нами, статті "Як то справді було на Першого Листопада", часопис "Америка" від 7 листопада 1947 р., як свідок і учасник, цілком інакше оповідає про іменування Вітовського полковником, а саме:

"Коли наступного дня, 31 жовтня, вечером, перед президією Української Національної Ради я здавав звіт з моєї місії та розповів і про того кур'єра, що між тим не приїхав, приївний на нараді сот. Вітовський, якого тут же і підвищено на полковника, — зачав протестувати, що перевороту не можна відкладати..."

Із цих двох взаємно виключаючих себе тверджень Цегельського ми вважаємо правдивим його останнє звітлення із наради УНРadi, де він був свідком і учасником, а про яке він забув, коли пізніше, в теперішніх "споминах", написав неправду про іменування Вітовського уже після його резигнації, уже після перевороту і трьох днів боїв у Львові, та ще додав свій причинюк, зневажуючий пам'ять Вітовського.

Ми стримались трохи на цьому факті, щоб показати, як ми після солідних студій літературної творчості Цегельського, як редактора "Америку", все таки здобуваємо сяку-таку історичну правду.

XVI. Полк. Д. Вітовський як державний секретар військових справ

Л. Цегельський не забув також присвятити свою владну пам'ять Вітовському, як державному секретареві військових справ. В цій ділянці він видав на Вітовського такий присуд:

"Як секретар військових справ Вітовський поповнив нерозважні поштушки та показав себе, як незріло думаючий муж. Тому його усунено з військового секретаріату. Балакання про його заслуги, як організатора Української Галицької Армії в запіллі, сильно переборщені. Вітовський не був ніяким організатором, ані стратегом".

Повища оцінка є тенденційна і голословна. Деякі її вислови вказують на її злобні мотиви. Подані факти без доказу. Деякі події більшого значення (напр. випава на Закарпаття) з'ясовані неправдиво. Ряд фактів, поданих мимоходом, стверджують наглядно позитивну діяльність Вітовського, як секретаря військових справ, і тому суперечать повищим обвинуваченням.

Для прикладу зачемо від останньої групи: Ще в половині листопада вибрався Цегельський, як секретар внутрішніх справ, на об'їзду повітів: Камінка Стр., Радехів, Сокаль, Рава Руська і Любачів. Він оповідає, що в Радехівщині ствердив надужиття деяких молодих старшин. Про це він так пише: "Не маючи юрисдикції над військовими, я лиш узяв увесь той матеріял та кур'єром того ж дня післав до Львова Вітовському. За кілька днів приїхала військова слідча комісія зі Львова, провірнула діло, заарештувала тих старшин і поставила перед суд. Їх засуджено і здеградовано".

Із отсього оповідання самого Цегельського бачимо, отже, як енергійно діяв Вітовський, як секретар військових справ, уже в перших днях свого урядування, коли він був ще у Львові, де відбувалися тоді тяжкі бої, а з повітів не надходила бажана військова підмога, не зважаючи на його великі зусилля.

Із цієї своєї поїздки Цегельський не тільки не привіз на поміч для Львова ні одного стрільця, але ще вимагав від Вітовського вислання підмоги до тих повітів, які він знаменито знав, де він кандидував на посла та роками їх організував. Напр. про Любачів, звідки він був вибраний парламентарним послом, він говорить, що це був "свідомий повіт, з прекрасним міщанством", але застав в ньому наш гарнізон в силі... 30 люда. Очевидно, Цегельський думав, що обов'язок організації оборони держави належав в тій революційній і хаотичній добі виключно до "ресортового міністра" Вітовського, який не спав цілими ночами у Львові і в розпуці алярмував ці "свідомі" і "прекрасні" повіти, щоб хоч по одному-двох стрільців з кісами вислали із кожного села на оборону Львова. А ці прославлені повіти, включно з тими, які десятками років організував Цегельський, — мовчали і Львів вправ. На думку Цегельського дьому винен був Вітовський, бо він "не був ніяким організатором, ні стратегом". Однакож на іншому місці і він твердить: "я бачив, як східні і південні повіти не мали зрозуміння для положення у Львові та не спішили з поміччю для Львова".

При цьому варта зазначити, що в тім грізнім і критичнім для нашої держави часі міністер Цегельський виїжджає зі Львова на інспекцію, щоб, як він каже, "піддержати ці повіти на дусі". Він прекрасно гостить у своїм родиннім домі в Камінці Струмилової, у о. Петрушевича в Холєві, у графа Генриха Баденія в Радехові, з яким веде скандальну, компромітуючу українського міністра розмову на тему аграрної реформи

в Галичині. М. інш. Цегельський признав тоді графові Баденьому рацію про недоцільність ліквідації великої земельної посілости в Галичині. Він каже: "Я мусів признати рацію цим виводам, спертим на статистиці та на здоровій обсервації". Та все таки пан міністер мусів льояльно оправдати перед польським графом плян земельної реформи, задуманий галицькою українською владою. Він пише дальше: "Але я замітив, що земельну реформу перевести мусимо, щоб бодай на час помогли безземельним і малоземельним селянам. Інакше земельна революція з Великої України перекинеться до нас..." Ми бачимо, як щиро виявив Цегельський перед польським графом свій страх, щоб земельна революція з Великої України, оформлена законами Української Центральної Ради, не перекинулася в Галичину, а галицьке селянство щоб не викинуло без викупу польських поміщиків із їх посіостей.

Із цієї поїздки Цегельського треба ще відмітити його байку про Сокальщину. Він оповідає, що в Сокалі застав команданта поліції, селянина в Тудуркович, Драгана, який "був домінуючою постаттю серед заполоханих патріотів в Сокалі. Одинокий Драган був спокійний та сподівався до двох-трьох днів мати 600-800 охотників міліціонерів. Були там два-три молоді старшини, що обняли команду тієї збройної сили. Але я бачив, що дійсним командантом є Драган. Він і дотримав слова. Оборонив повіт, поки не утворився правильний український фронт, що стався аж коло Нового Року".

Нам відомо, що Драган був популярним селянським діячем в Сокальщині. Але твердження, що він впродовж двох місяців (листопад і грудень) оборонив свій повіт, то це також одна з байок Цегельського, бо далеко ще перед Новим Роком існував боевий фронт на західніх кордонах Сокальщини, яким командували численні досвідчені боеві старшини.

Наведемо ще один з прикладів урядування Вітовського, як секретаря військових справ, який подає Л. Цегельський, а який показує недоречність його закидів під адресою Вітовського. Він оповідає (уступ LXXVII), як в грудні 1918 р. з'явився в Галичині, без відома нашої влади, французький капітан розвідчої служби, який приїхав з Румунії в товаристві якогось поляка та добився аж під Львів. Його задержано і відослано до Тернополя. Тут його з місця Вітовський — як каже Цегельський — "замкнув під ключ" і загрозив, що поставить перед воєнний суд, як шпіона. "Француз млів зі страху", а по 10-деннім арешті відослано його назад до румунського кордону. Цегельський каже, що хоч не одобрював різних "необчислених помислів" Вітовського, але в тому випадку признав йому повну рацію.

XVII. Невдала експедиція на Закарпаття і полк. Д. Вітовський

Ми не будемо аналізувати та доказувати неправдивість усіх закидів Л. Цегельського проти Вітовського, як секретаря військових справ. Займемося докладніше тільки одним ще фактом, одним "необчисленим помислом" Вітовського, який Цегельський представив цілком неправдиво та який є плодом його небуденної фантазії.

Як найтяжчий доказ, що Вітовський на становищі секретаря військових справ "поповнив нерозважні поступки та показав себе, як незріло думаючий муж" — Л. Цегельський видвигає історію невдалої військової виправи на Закарпаття з початком січня 1919 р. (LXXII розділ). Він з особливою точністю, немовби на основі стенограми, змальовує перебіг засідання Ради державних секретарів в Станиславові, в дні 8 січня

1919 р. На цьому засіданні Вітовський — мовляв — повідомив присутніх секретарів, що згідно з його наказом наші війська переступили Карпати і є в дорозі на Сигіт і Мукачів. Цей самовільний задум Вітовського стрінули всі присутні секретарі з великим здивуванням та почали гостро дорікати йому, що він на власну руку виповів війну Мадярщині, не питавши Ради секретарів, та спричинив небажані та тяжкі наслідки для держави. (Л. Цегельський цитує докладно, в живій літературній формі усі вислови і цілі речення промов учасників засідання...) Щоб уникнути зовнішньо-політичних наслідків цього необдуманого і нерозважного поступку, Рада секретарів ухвалила вислати до Будапешту окрему делегацію із відповідною дипломатичною нотою, яка вияснявала і ліквідувала дипломатичним шляхом самовільний вчинок Вітовського. В місяць після цієї події Вітовський був звільнений зі становища державного секретаря. Стільки говорить Л. Цегельський та кінчить словами: "Вітовський мусів відійти!"

Повищі інформації Л. Цегельського про невдачу експедицію наших військ на Закарпаття в січні 1919 р. є невірні та є такою ж його вигадкою, як і всі інші його тенденційні твердження про Вітовського. Бо дійсним фактом є, що Вітовський не тільки не був ініціатором, ані автором пляну згаданого експедиції, ані її самовільно не організував, ні не давав на власну руку наказу її виконувати, — а навпаки, на засіданні Ради секретарів в дні 30 грудня 1918 р., на якому зродилась ідея та обговорювано плян цієї експедиції, — Вітовський заявив свій рішучий спротив проти плянованої експедиції, передбачуючи її невдачу та шкоду для інтересів держави. Не зважаючи на це, Рада секретарів під натиском прем'єра Голубовича доручила Вітовському виконати цей плян.

Л. Цегельський на цьому засіданні не був присутній. Його перебіг та його рішення були йому невідомі. Він тільки випадково являвся в осідку влади. Він говорить: "Впродовж місяця грудня 1918 р. я властиво більше часу провів на дипломатичних місіях, ніж у моїм секретаріаті внутрішніх справ" (уступ LX).

Про цей дійсний, правдивий стан справи ми маємо вірогідні свідчення учасника і свідка згаданого засідання Ради секретарів з дня 30.XII 1918 р. в особі сотника УГА, Миколи Аліськевича, який про цю справу опублікував докладне звіт про події у своїй статті "Переговори з Мадьярами в 1918 р." в "Літописі Червоної Калини" 1931 р., чч. 7-8.

Сот. М. Аліськевич дня 19.XII.1918 дістав доручення від полк. Д. Вітовського виїхати до Будапешту та нав'язати там з мадярською владою торгові зносини в справі виміни нафти за зброю і амуніцію для нашої армії. Цю місію він точно виконав і дня 30.XII вернув до Станиславова. Його заликано зараз на засідання Ради секретарів, де він зложив звіт із переговорів із мадярами. На цьому засіданні були присутні такі секретарі: през. д-р Голубович, полк. Вітовський, д-р Макух, д-р Бурачинський, інж. Мирон, дир. Артимович, а також д-р Л. Бачинський. Під час цього засідання явилася делегація з Карпатської України з проханням про допомогу проти мадярів, які нападають на наші села і т. і. Дальший перебіг цього засідання сот. М. Аліськевич представляє в той спосіб:

"Началася нарада над тим, чи треба збройно виступати проти мадярів, чи залишити справу Угорської України аж доти, доки не зліквідується польської війни і не приведеється до ладу нашої держави. Одні були за збройним виступом, оправдуючи своє становище тим, що ми стоїмо день перед нашою злукою з Придніпрянщиною, будемо отже сильні (цю думку найбільше підносив і обороняв сам през. Голубович), а попри це, що нашим обов'язком і правом є заступати наших братів,

коли вони о це просять. Другі були проти воєнних кроків, бо наш фронт є слабкий, а польські сили ростуть з кожним днем, ми окружені з усіх сторін ворогами, а одиними народами, що могли б нам допомогти чи то з інтересу, чи безінтересовно як-так, а щонайменше не шкодити — це мадяри і чехи. Цього переконання був полк. Вітовський і він згори твердив, що наш збройний виступ скінчиться невдачею, бо пориваємося з лопатою на сонце, а вслід за тим пропадемо, окружені зі всіх боків ворогами. На поміч Директорії — говорив — не можемо зовсім числити, бо її військові сили зайняті більшовиками і з ними не можуть собі дати ради, так що і ми мусимо їй помагати своїми і так нечисленними куренями.

Не помогли ці річеві докази полк. Вітовського. По його словах почав през. Голубович таки настоювати за збройною поміччю братам Руснакам і спитав Вітовського, яку силу він може призначити на цю почесну виправу.

Жадну — відповів Вітовський — бо і так маю за мало куренів, щоби обсадити добре львівський фронт!

Годі все ж таки відмовити братам допоміч — сказав президент — чейже Ви, пане секретаре, можете призначити на цю ціль бодай кілька куренів?!

На це відповів іронічно полк. Вітовський: "Гішлю хіба один курінь!"

Добре, пане секретаре, а звідки і під чією командою, бо це мусить бути якийсь старший старшина? — спитав д-р Голубович.

Відповідь полк. Вітовського звучала резигнууючо: Призначу коломийський курінь, а команду віддам в руки підполковника Федоровича.

Добре, так прошу видати зараз телефонічно приказ Окружній Команді Коломия, щоби слала свій курінь, і візвати іполк. Федоровича обняти команду! — сказав президент..."

Не може бути найменшого сумніву про об'єктивність і правдивість цього свідчення сот. Алиськевича. Він склав це свідчення тоді (1931 р.) публічно, у формі друкованої, загально читаної публікації. Майже усі, вичислені ним учасники засідання Ради секретарів, ще жили тоді і могли заявити своє застереження щодо правдивості фактів, представлених в цій статті сот. Алиськевичем. Але це не сталося.

Так виглядає одна з "історичних правд" Л. Цегельського.

Ми не виключаємо, що засідання Ради секретарів з дня 8 січня 1919 р., про яке Л. Цегельський оповідає, дійсно відбулось, і є також можливим, що на ньому обговорювали справу невдалої експедиції на Закарпаття. Але Цегельський, по всякій правдоподібності, був на цьому засіданні зовсім припадково, бо він сам говорить: "Я майже весь грудень 1918 та січень, лютий і березень 1919 проїздив в всяких дипломатичних місіях, а тільки в інтервалах брав участь у працях кабінету чи Української Національної Ради..." (уступи ХХХІІІ), або він же на іншому місці каже: "Я їздив в безнастанних місіях — чи у Велику Україну, чи на Чехословаччину" (уступ ХІІХ). І тому він, за своїм "оповідацьким талантом", вифантазував перебіг і зміст цього засідання, не знаючи генези і цілості цієї справи. Признана вище самим Цегельським його стала відсутність в краю і в центрі державної праці є очевидним доказом, на якій слабкій основі спираються всі його відомості про тодішні події та як сильно він мусить доповняти їх тепер своєю фантазією.

Той же сот. Алиськевич бував тоді часто в Секретаріаті військових справ та був свідком його діяльності. Він так характеризує і оцінює

працю того Секретаріату і особу полк. Вітовського, як секретаря військових справ, та його працю:

"Найліпше функціонував ще (в Тернополі, в грудні 1918 р.) Секретаріат військових справ, який мав вже зорганізовані поодинокі референтури, а все те завдяки послідовній праці пок. полк. Дмитра Вітовського. Хоча полк. Вітовський не був заводим старшиною, а резервовим, сотником УСС і не зраджував надзвичайного військового хисту, однак ізза своєї чистої і прямої вдачі, організаторського талану, незвичайної солідності і ідейності, а при тім немалого ума, зумів ненайгірше вив'язуватися із повіреного йому відповідального становища. Понад все визначався скорою і влучною орієнтацією та рішучим діланням... Праці і клопотів чимало, а робітників і припасів обмаль! Львівський фронт раз-у-раз жадає доповнення, старшин, одягів, амуніції, технічних знарядів, про запільні кадрові частини і не згадувати!.."

Це дійсно тайна логіки і ментальності Цегельського, коли він обвинувачує Вітовського за організаційні занедбання, знаючи добре про тодішні дуже тяжкі відносини, про що зрештою сам говорить на інших місцях, як напр.: "Вітовський як секретар військових справ був безсилий, коли команда у Львові задихалася від недостачі сил" (уступ XXVII), або коли говорить про "короткозоре задержування військових сил провінціональними містами".

А вже зовсім трудно зрозуміти нормально думаючій людині такі мудрощі, написані на тій самій сторінці (уступ I): "Балакання про заслуги Вітовського як організатора Української Галицької Армії сильно переборщені. Були інші, більш досвідчені люди, що робили цю роботу. Вітовський не був ніяким організатором..." А рівночасно він заперечує те, що отсе сказав. Він так пише: "Вітовський має своє почесне місце в організації Української Галицької Армії..."

Якщо Вітовський не був ніяким організатором і не він, а інші за нього організували УГА, то постає питання: на якій підставі Л. Цегельський після такого гострого осуду так великодушно надає йому почесне місце в організації УГА? Чи ж можна таку писанину серйозно трактувати?

Вкінці тільки для гумористики треба піднести твердження Цегельського, що військовий секретаріат під проводом Вітовського і команда у Львові завинили в тому, що "не знищили мостів на Сяні і через те спартачено цілу воєнну ситуацію"... (уступ XXVII). Цегельський вдає, що не знає, хто дійсно завинив в тій справі, і кпить собі в живі очі з усіх, коли пише такі ревелайції. Поляки вже давно сиділи в Перемишлі, коли військовий секретаріат ще взагалі не існував.

XVIII. Політичне кредо Д. Вітовського і його громадський світогляд

Ми повинні наприкінці задержатися ще на одному особливому обвинуваченні проти Вітовського, яке не приносить надто великої чести його авторові. Цегельський гостро засуджує політично-громадський світогляд Вітовського і його становище до різних політично-державних справ. Він м. інш. нагадує: "Незабудьте, що Вітовський був соціалістом-радикалом, якому Наддніпрянці (Винниченко і Петлюра) здавались ідеалом революційних політиків". Далі він гостро критикує соборницьке становище Вітовського, яке він заступав разом з д-ром М. Лозинським на паризькій конференції, де він не погоджувався зі сепаратною галицькою політикою Панейка та співпрацював з місією УНР під проводом

її голови, Г. Сидоренка. В різних місцях Цегельський осуджує прихильне відношення Вітовського до демократичного уряду соборної УНР.

Якщо Вітовський належав до найстаршої, заслуженої української політичної партії, основаної І. Франком, то це хіба в очах такого фанатичного противника політичного, як Цегельський, являється гріхом. Але як ми маємо оцінити цю безмежну сміливість Цегельського — показувати пальцем на Вітовського, що він був соціалістом-радикалом? Таж усім відомо, що це був він сам, Л. Цегельський, який як один з провідників "Молодої України" (1900 і наступні роки) та як гарячий учитель і пропагандист радикального соціалізму і драгоманівських ідей, своїми промовама, статтями і публікаціями переконував тодішню молодь, і в тому також багато від нього молодшого Вітовського, про правду соціалістичних ідей та вчив її любити ці ідеї і бути їм вірними? Чи це вина характерного Вітовського, що він в добі великої української революції остав вірним цим ідеям, а химерний Цегельський перебіг у інший табір? Чи це гріх Вітовського, що він із найглибшого свого переконання був прихильний Українській Центральній Раді та був вірний Українській Народній Республіці, а ненавидів реакційно-поміщицький режим Скоропадського, якого оборонцем став Л. Цегельський? Чи це якийсь промах Вітовського, що він був засадничим соборником і на засіданнях Ради державних секретарів, як речник Армії, стояв рішуче за негайне з'єднання Галичини з Великою Україною, а Цегельський ці зусилля Вітовського поборював і саботував. На нашу думку отсі закиди являються тільки похвалою для Вітовського.

А вкінці, якщо Л. Цегельський дозволив собі гостро засудити політично-громадські переконання і суспільно-ідейні почування Вітовського та заквестіонувати їх національно-державницьку вартість, то ми є в праві запитати: хто стане перед судом історії із яснішим чолом і чистішим політично-громадським сумлінням, полк. Дмитро Вітовський, який у виконванні державних обов'язків згинув геройською смертю в поворотній дорозі на Україну до свого війська і до своєї держави, щоб до останніх сил їй служити, чи міністер д-р Лонгин Цегельський, якого останнім державницьким подвигом на рідній землі була його активна участь і його незавидна роля в злочаснім оскілковським перевороті в квітні 1919 р., якого організатори і провідники з Оскілком на чолі, зрадивши українську державу, відкрили фронт полякам і втекли до Польщі..? (Про ролю Цегельського в цім "славнім" подвизі згадує полк. Є. Коновалець у своїх спогадах, у віденськім журналі "Воля" 1921, ч. 3-5, стор. 131).

Але при цьому хочемо ще зауважити, що Вітовський впродовж своєї служби при УСС належав до того провідного гурту стрілецьких старшин, як В. Старосольський, С. Горук, Ф. Черник і інші, які, хоч різних ідеологічних і політичних напрямків, були одночасно прикладом високої політичної культури, шляхетної толерантності і взаємного товариського довір'я. Не зважаючи на свої ідеологічні різниці, якими вони дорожили, вони вмiли глибоко відчути вищість загально-національного ідеалу та зрозуміти спільні інтереси національної спільноти. І таким був Вітовський. Не знайдеться ні один УСС, який бачив би колінебудь у нього якусь політично-партійну ексклюзивність або нетерпимість. Усі мали до нього безмежне довір'я за його високу політичну культуру та його патріотизм.

І тому Вітовський не заслужив на це, щоб з особливою злобою вказувати на його політично-громадське кредо.

ХІХ. Хто і як спровадив ген. М. Омеляновича-Павленка до Галичини.

Роля д-ра О. Назарука в протигетьманській повстанні

В дотеперішніх зауваженнях ми виконали наше завдання, вичерпуючи в основному те, що Л. Цегельський говорить про листопадовий переворот, УССтрілецьтво і про полк. Д. Вітовського. Про інші речі, які він ще порушує у своїх споминах, треба би говорити окремо. Ми звертаємо ще увагу тільки на два факти, які варта вяснити і спростувати.

В який спосіб спроваджено з Великої України ген. Павленка як нач. вождя галицької армії? Цегельський твердить, що це сталося випадково, коли він з початком грудня 1918 р. вертав з Хвастова до Галичини із переговорів з Директорією в справі об'єднання. Він говорить, що в моменті, як він уже мав від'їздити з Хвастова, переходячи через станційну залю, зауважив двох високих старшин, що їх вели як арештантів до ждальні 1. чи 2. класи і там їх замкнули. Він довідався, що це є гетьманські старшини, ген. Павленко і полк. Мишковський, і пішов зараз до отам. Петлюри та запропонував йому, щоб цих двох арештованих старшин відступив для галицької армії. Петлюра після наради з Винниченком погодилися на пропозицію Цегельського і тоді він після їх згоди забрав обох зі собою і привіз до Тернополя.

Цю досить важливу історичну подію представив Цегельський незгідно з правдою. Про цю саму справу пише дуже докладно, без літературних додатків, Дмитро Паліїв в календарі Червоної Калини на 1935 р. у своїй статті "Жмут споминів. За генералами". Д. Паліїв, який був адьютантом полк. Вітовського, твердить, що при кінці листопада 1918 р. запала одногосно ухвала Ради державних секретарів, щоб спровадити для галицької армії генералів з Великої України, начального вождя і його штаб, а переведення цієї справи доручено полк. Вітовському. З тією місією вислав він чет. Д. Палієва. В Підволочиських стрінув Паліїв Л. Цегельського, який їхав до Хвастова в справі підготовки об'єднання. У Хвастові — говорить Паліїв — пішов він з Л. Цегельським до Головного Отамана, який зараз запропонував їм як вождя ген. Павленка, який щойно прийшов з Києва і жде біля вагону. Прикликали ген. Павленка, і він зараз згодився прийняти цей пост вождя гал. армії. Після того Паліїв сам пішов до штабу С.С., і тут полк. Коновалець запропонував як шефа штабу для ген. Павленка — полк. Мишковського, якого арештували, як гетьманського старшину, в дорозі до Одеси. Полк. Мишковський також погодився, його випустили з арешту, і вони оба з ген. Павленком приїхали до Тернополя.

Такий дійсний стан справи представив Д. Паліїв. Цікаве, що Цегельський ні словом не схотів згадати про участь і ролю Палієва та його місію в цій справі, а всю заслугу привезення вождя і шефа штабу приписує тільки собі і щасливому випадкові. Виходило б, що коли б Цегельський випадково не побачив був в останнім моменті із вікна свого вагону цих двох арештованих старшин, тоді ми не дістали б ген. Павленка як вождя галицької армії. Це очевидна байка, бо не можна взагалі припустити, щоб спровадження генералів з Великої України не відбулось на основі попередньої постанови влади і рішення секретаря військових справ. А для Цегельського — це випадок. В світлі ясного і віродостойного свідчення Палієва оповідання Цегельського в тій справі не заслуговують на віру.

Таку ж саму вигадку викомбінував Цегельський у такій загальнові-

домій і основно з'ясованій справі, як роля д-ра О. Назарука серед київських Січових Стрільців під час підготовки протигетьманського повстання в Білій Церкві.

Покликуючись ніби на звітлення інж. Шухевича, який їздив з Назаруком в першій половині листопада 1918 р. до гетьмана Скоропадського в справі вислання Січових Стрільців на поміч для Львова, Цегельський вифантазував чергову "історичну правду", а саме, що Винниченко переконав тоді в Києві Назарука, щоб цей покинув свій плян старатись про поміч для Львова та щоб поїхав з ним і іншими членами Директорії до Білої Церкви перемовляти Січових Стрільців на бік Директорії. Назарук — як каже Цегельський — подався "заманений перспективами міністерської теки в 40-мільйонній Україні" і поїхав з членами Директорії і полк. Коновальцем до Білої Церкви намовляти Січових Стрільців, щоб покинули гетьмана та йшли на Київ. "Палкі слова д-ра Назарука потягли за собою молодих стрілецьких старшин. Вони перейшли на бік Директорії".

Усе це — безперемонне перекручення дійсної правди! Це знова одна з клясичних пісенітниць в стилі Цегельського. Але коли редактор "Америки", який був свідком цих подій, як активний учасник протигетьманського повстання, і який добре знає, що повищі твердження Цегельського про ролю Назарука серед Січових Стрільців та про їхнє тодішнє політичне становище не є згідні з правдою, свідомо пускає в світ таку "історичну правду", то хай самі читачі оцінять безвідповідальність такої роботи.

Ми не будемо основніше вяснювати цю справу, бо вона усім відомо. Ми покличемося тільки на свідчення самого д-ра Назарука в його спогадах "Рік на Великій Україні" та на знаменитий твір Василя Кучабського про Січових Стрільців в збірнику "Золоті Ворота", які стверджують, що Назарук на засіданні Стрільської Ради в Білій Церкві в днях 12 і 13 листопада 1918 р. не тільки не сказав ні одного "палкого слова" за переходом Січових Стрільців на бік Директорії, як твердить Цегельський, але навпаки, "він переконував СС-ів, що не Київ, а Львів є ключем визволення всієї України... він розплакався і представивши важкі бої у Львові почав: "Батьки і матері вас проклянуть, якщо не підете на Львів!" Проти поглядів Назарука виступив тоді сот. Ф. Черник, який був речником Стрільської Ради, що вже на своєму засіданні дня 30 жовтня вирішила участь ССтрільцтва в протигетьманському повстанні (В. Кучабський, цит. твір, стор. 100-104). Не треба було вже СС-ів переконувати чи перемовляти, щоб вони станули по боці Директорії, бо вони були вже в дні 13 листопада не тільки рішені, але й приготовані до найменших деталей виступити збройно проти режиму Скоропадського, щоб — як пише в своїх спогадах кол. сотник Січових Стрільців, Євген Зиблікевич: "запротестувати проти злуки України з Москвою", "як реванж за полтавський розгром Мазепиних полків", та "щоб в калюжі ворожої крові змити образу, нанесену українській нації та її державній самостійності з боку конаючої царської Москви". Отсе сказана чесна і шира та дійсна історична правда (ЛЧК. 1929, ч. 3).

XX. Ще деякі інші невірні твердження Л. Цегельського

На кінець ще кілька дрібних зауважень. Л. Цегельський не прив'язує більшої ваги до арифметики. Він дуже довільно оперує цифрами, числами. Або збільшує їх до надзвичайних меж, або, як йому треба, він зменшує їх. От напр., коли він хотів Вітовського зробити молодим

ком, то він числив його вік нижче 30 років, хоч в дійсності Вітовсько-му уже недалеко було до 32 років. Також коли він хотів представити старшин ківських СС, як діваків, за те, що підняли повстання проти Скоропадського, то він каже, що їх вік був 19-21 років... Про 4000 мужа УСС на Буковині ми вже згадували. Також коли він незгідно з правдою говорить, що Василь Вишиваний був іменованій нашою владою командантом протибольшевицького фронту на Збручі в квітні 1919 р., він одночасно фальшиво подає, що йому поставлено там 20000 (двадцять тисяч) мужа! Командантом протибольшевицького фронту на Збручі був отам. А. Ляер, іменованій при кінці березня 1919 р., а після його смерті в дні 9 червня 1919 р. командантом став сот. Кондрацький. Вишиваного там не було. На цьому фронті було всього 10 сотень піхоти і 5 батарей артилерії та 2 сотні кінноти з допоміжними частинами, що разом могло вивести около 2000 людей. Цегельський подав десять разів більше (див. "УГА", стор. 434).

Цегельський твердить, що УСС виїхали з України в серпні 1918. Дата невірна, бо УСС шойно 8 жовтня 1918 р. виїхали звіттам. Він подає також уже четверту з черги версію про те, хто вивісив український прапор на львівськїм ратуші в листопадовому перевороті. Він каже незгідно з правдою, що це був четар УСС, Степан Федак. Треба також заперечити занадто похвальну оцінку стратегічно-оперативних здібностей полк. Гриця Коссака. Він мав свої вальори в свій час, але не можна його вивищати в порівнянні з Вітовським. Свої хвилеві успіхи у львівських боях він завдячує прибуттю УСС до Львова. Його неваді оперативні проекти в днях 7 і 8.XI та помилкові рішення і диспозиції на становищі команданта III-го корпусу не дають підстави поставити його в ряді наших кращих командантів. Дуже несмачно вражає вживання Цегельським надто часто терміну "сольдатека" під адресою нашого старшинства і стрілецтва. Відірвані, поодинокі, подані ним факти не дають підстави до цього.

Також деякі відомості Цегельського із ділянок державного будівництва вимагають коректив. Не личить подавати міністрові фальшивих відомостей про дату і зміст такого важливого закону, як земельний. Він твердить, що цей закон був виданий в березні, а має бути: 14 квітня 1919. Він дальше невірно подає, що установлено максимальну границю земельної власности у висоті 40 моргів, а всі маетки вище цієї норми переходили на державу з метою їх дальшого розпарцельовання. Нічого подібного не було! Ніякої максимальної норми власности галицький земельний закон не установляв! Цю норму мав установити шойно майбутній земельний закон. Також не переходили вивласнені маетки на державу, себто на її власність. Утворено т. зв. Земельний Фонд, яким завідували повітові земельні комісії, а держава мала тільки над ними загальний нагляд.

Цегельський подав нам також до відома свої переживання під час боїв на львівських вулицях. Як бистрий обсерватор він заобсервував такі явища, які бували воєки не бачили впродовж кількох років. Він бачив часто... жаріючі, вогненні крісові кулі. Він пише: "Вночі видно було шлях кульок в повітрі, наче струю жаріючих, червоних ниток.." А дальше: "Від часу до часу кулі лишали вогняні смуги в темряві вулиці та черкали об хідники чи мур". Або ще так: "Поперед площі рікою плили вогненні смуги від сторони готелю Жоржа в сторону Бернадинів. Пальба втихла, а за тим і вогненні смуги на площі". Ми не хочемо квестіонувати цих оптичних вражень, бо це надто суб'єктивна прикмета кожної людини.

Автор споминів досить часто згадує та викликає грішного духа своєї молодости, свою брошуру "Русь-Україна і Московщина", яка здобула йому симпатію і довір'я наддніпрянських політиків: Петлюри, Винниченка, Чехівського і інших. Коли він стрічався вперше з ними під час своїх дипломатичних поїздок на Україну, вони зі щирим захопленням згадували Цегельському про неї. І про це він з приємним почуттям пише. Велика шкода, що Цегельський не подав нам в своїх споминах хоч основні ідеї цієї гарної книжки. Може б тоді він не мав підстави так гостро ганьбити "наддніпрянську соціалістичну інтелігенцію (Грушевського, Винниченка, Петлюру, Мартоса, Шаповала, Ніковського, Єфремова і інших), яку ми — пише Цегельський — уважали нездатною до позитивного державного будівництва..." Може б він тоді став більш скромний та стриманий у своїх деструктивних осудах людей і подій та у власнім інтересі був би відважився також на самокритику своєї особи.

Ще одну справу хочемо згадати. Цегельський дуже негарно та некультурно накидається без всякої підстави на основника, ідеолога і головного організатора січового руху в Галичині, д-ра Кирила Трильовського. Він зневажливо говорить про нього та про його співробітників, студентів, провідників Січей та називає їх вічевими крикунами і демагогами і "купою варіятив"... Ми особисто не є прихильниками деяких методів громадської праці, які вживав Трильовський, однак сам Цегельський (його зневага митроп. Шептицького і т. д.) і багато його політичних товаришів не є без гріха. Але в данім випадку йдеться про традицію січового руху і його носіїв. Він називає цей славний січовий рух: "несерйозним дівтацтвом і театральщиною"... І як оцінювати тепер це говорення Цегельського, коли він сам, як член львівського "Сокола", піддав проект, щоб сокільські організації, які не мали надто великої популярности між нашим народом, переформувати на "Січі", за зразком "Січей", організованих Трильовським? І тоді січовий рух обох напрямків став в дійсності по ідеї одною національною організацією молоді. Дякаючи ж тепер лаяти основника цього руху?

Кінчимо. Л. Цегельський на вступі своїх споминів схотів забезпечити їх віродостойність знаменитою сентенцією із Св. Письма — про силу правди. Ми дозволимо собі заявити, що не вважаємо себе гіршими християнами від нього і тому з твердим переконанням приймаємо як своє "вірую" цю блискучу і глибоку науку Св. Письма, яку він так цитує: "Пізнайте істину, а істина визволить вас" — сказав філософ-апостол св. Павло". Ми віримо в непереможну силу цих слів, але во ім'я тої ж істини мусимо зауважити, що автором цієї сентенції, оскільки нас так вчили в школі, не був — як це невірно твердить Л. Цегельський — філософ-апостол св. Павло, а сам Христос! (диви Ів. 8, 32).

З М І С Т

I. Історичне джерело чи вибух непогамованої пристрасти	3
II. Прикрий обов'язок	4
III. Історичні джерела про листопадовий зрив	6
IV. Знецінювання істориків. Характеристика Л. Цегельського як громадського діяча	9
V. Злобний напад на пам'ять полк. Дмитра Вітовського	11
VI. Невірні твердження про передісторію листопадового зриву	12
VII. Генеза УГВКомісаріяту і роля політичного проводу. Чи УСС охороняли конституанту в дні 19. жовтня 1918 р.?	14
VIII. Фальшиві інформації про авдієнції у Лямаша і Гуйна	18
IX. Роля полк. Д. Вітовського у листопадовому перевороті	22
X. Правдивий перебіг засідання УНРади дня 31. жовтня 1918 р. Чи була пропозиція про відложення перевороту?	24
XI. Для чого покликано полк. Д. Вітовського до Львова?	28
XII. Сплетня про „бунт-крамолу“ УСС-ів на Буковині	29
XIII. Ідейно-політичне становище УСС-ів напередодні перевороту	31
XIV. Для чого УСС не прибули до Львова на 1. листопада?	33
XV. Полк. Д. Вітовський на становищі командира українських військ у Львові і його резигнація	36
XVI. Полк. Д. Вітовський як державний секретар військових справ	39
XVII. Невдала експедиція на Закарпаття і полк. Д. Вітовський	40
XVIII. Політичне кредо Д. Вітовського і його громадський світогляд	43
XIX. Хто і як спровадив ген. М. Омеляновича-Павленка до Галичини. Роля д-ра О. Назарука в протигетьманській повстанні	45
XX. Ще деякі інші невірні твердження Л. Цегельського	46

